

SZTUKA I KRYTYKA

ART AND CRITICISM

POLSKI INSTYTUT STUDIÓW NAD SZTUKĄ ŚWIATA
POLISH INSTITUTE OF WORLD ART STUDIES

nr 4 (163) kwiecień

2026

SZTUKA I KRYTYKA / ART AND CRITICISM

Komunikat Zarządu

Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata

2026, nr 4 (163) kwiecień

Pod redakcją:

Jerzego Malinowskiego, Grażyny Raj i Marcina Teodorczyka (sekretarz)

**Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata /
Polish Institute of World Art Studies**

Adres redakcji:

00-032 Warszawa, ul. Foksal 11 – 6; 601 31 36 91

biuro@world-art.pl, www.world-art.pl

**Recenzenci: prof. dr hab. Anna Markowska i prof. dr hab. Jan Wiktor
Sienkiewicz**

Projekt okładki: Łukasz Aleksandrowicz

Copyright by Polish Institute of World Art Studies

ISSN 2544-9281

Zarząd prosi o wpłacanie składek i darowizn na konto Instytutu

24 1940 1076 3101 7420 0000 0000

**Członkowie od 1 stycznia 2022 roku płacą 20 zł miesięcznie,
doktoranci, emeryci i renciści 10 zł miesięcznie.**

Miesięcznik oraz publikacje Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata
można nabyć w: siedzibie Instytutu

oraz w Wydawnictwie Tako, ul. Słowackiego 71/5, 87-100 Toruń

tako@tako.biz.pl, www.tako.biz.pl

Spis treści:

IX Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska *Tekstyliia w zabytkach. Badania – Konserwacja – Innowacje / Textiles in Artifacts. Research – Conservation – Innovation.* Toruń, 15-17 kwietnia 2026:

Jerzy Malinowski ***O Polskim Instytucie Studiów nad Sztuką Świata i badaniach***

Agnieszka Bender, ***Rola Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata w organizacji konferencji***

Janina Poskrobko-Strzęciwilk, ***Uczestniczki w toruńskiej konferencji z Metropolitan Museum of Art***

Katarzyna Zapolska, ***Podsumowanie konferencji***

Agnieszka Bender, Promocja publikacji ***Il Principe Stanislao Poniatowski e l'Italia / Książę Stanisław Poniatowski i Włochy / Prince Stanisław Poniatowski and Italy***, pod red. Agnieszki Bender i Jerzego Malinowskiego we Florencji i w Rzymie, luty/marzec 2026 rok

Marzena Królikowska-Dziubecka, ***Nagroda im. prof. Aleksandra Gieysztor dla Profesor Ewy Chojeckiej***

Piotr Majewski, ***Dziedzictwo, tożsamość, zarządzanie i inne pojęcia z wokabularza kultury***

Jerzy Malinowski, ***Przypomnienie pierwszego Konwersatorium historii fotografii z 1986 roku***

Odbite w sztuce. Kwestie społeczne w twórczości Leopolda Gottlieba i Meli Muter – wystawa w Art & Modern Foundation w Warszawie

Art Déco i Sacrum. Sztuka dekoracyjna dwudziestolecia międzywojennego – wystawa w Muzeum Archidiecezjalnym w Warszawie

Jerzy Malinowski, Publikacja ***Marii Zientary Sztuka Krakowa 1945-2000***, tomy 1-3

Nowe publikacje:

„Series Byzantina” tom XXIII, 2025 - [Grec Diaspora in Central Europe]

“Art of Asia Journal” Nr 2 (14), 2025

“Studia z Architektury Nowoczesnej / Studies on Modern Architecture” – nr 13, 2025 - Ideologia i tożsamość / Ideology and Identity

IX Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska
Tekstyliia w zabytkach. Badania – Konserwacja – Innowacje /
Textiles in Artifacts. Research – Conservation – Innovation
Toruń, 15-17 kwietnia 2026

Od lewej: dr Katarzyna Zapolska, dziekan dr hab., prof. Filip Pręgowski,
Prorektor ds. nauki UMK prof. Adam Kola

Prof. Jerzy Malinowski

O Polskim Instytucie Studiów nad Sztuką Świata i badaniach

Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata – współorganizator konferencji – w 2025 roku obchodził jubileusz 25-lecia działalności. Został założony jako Stowarzyszenie Sztuki Nowoczesnej w środowisku powołanego w 1997 roku Zakładu Historii Sztuki Nowoczesnej w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Obok sztuki nowoczesnej i współczesnej od początku wykładana była sztuka Azji i północnej Afryki. W 2002 roku powstała przy wspomnianym Zakładzie oraz Zakładzie Konserwacji i Restauracji Papieru i Skóry, kierowanym przez prof. Alicję Strzelczyk, pierwsza w Polsce Pracownia Badań i Konserwacji Dzieł Sztuki Orientu (w skrócie - Pracownia Sztuki Orientu) z kierownikiem prof. Malinowskim oraz wykładowczynią Mirosławą Wojtczak – konserwatką papieru. W Warszawie w 2006 roku powołano Polskie Stowarzyszenie Sztuki Orientu, którego członkami zostali historycy sztuki, konserwatorzy dzieł sztuki, architekci, etnografowie i orientaliści.

Od 2002 roku co dwa lata organizowano ogólnopolskie Spotkania o Sztuce Orientu, w których uczestniczyli historycy sztuki (w tym absolwenci kierunku ochrona dóbr kultury) i konserwatorzy dzieł sztuki z UMK, a także pracownicy uczelni, muzeów i ośrodków konserwacji. W latach 2004-2016 odbyło się 9 spotkań, dopóki śmierć Mirosławy Wojtczak, a potem epidemia nie przerwały ich organizacji na kilka lat do 2023 roku.

Podobieństwo form działalności i niekiedy pokrywanie się zakresów merytorycznych stowarzyszeń spowodowało w lutym 2011 roku ich połączenie w Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata w Warszawie. Placówka uzyskała status jednostki badawczej na podstawie decyzji Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 2017 roku. Prowadzi działalność badawczą, wydawniczą i dydaktyczną. Współpracuje z instytucjami zagranicznymi i krajowymi (uniwersytetami, instytutami, muzeami, towarzystwami naukowymi) na podstawie umów. Wydaje 8 roczników, Łącznie ukazało się ponad 430 publikacji i tomów czasopism.

Instytut zorganizował ponad 80 konferencji międzynarodowych i krajowych. Wiele konferencji w Warszawie, Krakowie, Łodzi i Toruniu dotyczyło zagadnień światowej sztuki i artystycznych relacji Polski m.in. z Chinami, Francją, Indiami, Japonią, Koreą, Meksykiem, Rosją, Wielką Brytanią, Stanami Zjednoczonymi, Ukrainą, Ameryką Południową i Afryką. Seria 5 konferencji w Rzymie z lat 2019-2023 poświęcona została polsko-włoskim kontaktom artystycznym od końca XVIII w. do współczesności.

Wśród tematów konferencji i publikacji Instytutu znalazły się zagadnienia tkanin i studia nad strojem: *Tkaniny orientalne – gust czy tradycja?* (Kraków 2011), *Strój – zwierciadło kultury* (Warszawa 2012), *Sztuka stroju – strój w sztuce* (Warszawa 2015), *Snuć nić jak opowieść. Tkaniny w kulturach świata* (Toruń 2015), *Textiles of the Silk Road. Design and decorative techniques from Far East to Europe* (Kraków 2015), *Co (nie)przystoi mężczyźnie* (Warszawa 2017). Konferencje i publikacje PISnSŚ poświęcone tkaninom i strojowi zostały przedstawione w osobnym załączniku.

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Projekt finansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach Programu Wektory Nauki – Konferencje naukowe (Nr rej. WNK/SN/0345/2025/01).

Goście honorowi z Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku:
 dr Fiorica Zaharia – em. kier. Pracowni konserwacji tkanin
 dr Janina Poskropko-Strzęciwilk - kier. Pracowni konserwacji tkanin,
 absolwentka Wydziału Sztuk Pięknych UMK

Dr. hab. Agnieszka Bender

Rola Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata w organizacji konferencji

Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata wraz z Katedrą Konserwacji – Restauracji Papieru i Skóry oraz Wydziałem Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu byli organizatorami IX Międzynarodowej Konferencji Konserwatorskiej: „Tekstyliia w zabytkach. Badania – konserwacja – innowacje”, która odbyła się w dniach 15-17 kwietnia 2026 roku w mieszczącej niemal trzysta osób Auli Wydziału Matematyki i Informatyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (ul. Chopina 12/18). Należy podkreślić, że olbrzymie zainteresowanie konferencją przeszło oczekiwania organizatorów. Wśród prelegentów, jak i słuchaczy znaleźli się goście reprezentujący najważniejsze ośrodki naukowe, konserwatorskie i muzealne z całej Polski, a także dopisali liczni reprezentanci wiodących instytucji zagranicznych z kilku kontynentów (Europa, Ameryka Północna, Azja, Australia).

Koncepcja tego wydarzenia naukowego i opracowanie projektu było dziełem prezesa PISnSS, prof. Jerzego Malinowskiego i dr Katarzyny Zapolskiej. Ze strony instytutu w pracach nad przygotowaniem merytorycznej formuły konferencji wzięli udział: prof. Jerzy Malinowski, dr hab. Agnieszka Bender, dr Beata Biedrońska-Słota oraz dr Janina Poskrobko-Strzęciwilk jako komitet naukowy.

Z ramienia PISnSS konferencję otworzyli: prof. Jerzy Malinowski oraz dr Katarzyna Zapolska jako sekretarz konferencji. Przez trzy dni obrad wielka aula była wypełniona po brzegi od rana do wieczora. Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata reprezentowali i głos zabierali: prof. Jerzy Malinowski (*Otwarcie*); członek honorowy dr Beata Biedrońska-Słota (*Średniowieczne tkaniny w malarstwie jako przedmiot badań historii sztuki. Funkcja i znaczenie*); członek Rady Naukowej dr hab. Agnieszka Bender (*Tapiserie w Polsce. Stan badań, stan prac konserwatorskich, najpilniejsze zadania*); dr hab. Bogna Łakomska (*Zhu Kerou i sztuka kesi: Innowacja w chińskim*

tkactwie XII wieku); dr Janina Poskrobko-Strzęciwilk (*Połączenie historii sztuki i konserwacji w interdyscyplinarnych badaniach tekstyliów: Polskie pasy kontuszowe i ich międzykulturowe, artystyczne oraz techniczne powiązania z pasami jedwabnymi Persji Safawidzkiej i Turcji Osmańskiej XVII–XVIII wieku*); dr Piotr Chabiera (*Między gablotą a aukcją: kolekcjonerstwo i rynek pasów kontuszowych w Polsce w XX i XXI wieku*); dr Katarzyna Zapolska (*Tekstyliia w zabytkach. Problematyka badań i konserwacji wybranych obiektów realizowanych w ramach prac dyplomowych na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*) oraz Karolina Krzywicka (*Jedwabne tkaniny ikatowe z Azji Centralnej ze zbiorów Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie*). W sesjach posterowych wzięli udział: Agnieszka Bender (razem z Jackiem Kęsikiem, Jerzym Montusiewiczem, Markiem Miłozsem, Marcinem Barszczem, Marcinem Badurowiczem, Politechnika Lubelska) *Od sacrum do cyfryzacji – aktualne technologie i proces digitalizacji szat liturgicznych* oraz Katarzyna Zapolska (razem z Katarzyną Gładysz, Uniwersytet Mikołaja Kopernika) *Problematyka ustalenia elementów wtórnych w haftowanej pretekście krzyżowej z pocz. XVI w. ze zbiorów PAN Biblioteki Kórnickiej* i Magdalena Durda-Dmitruk (*Miejsce tkaniny artystycznej w twórczości polsko-francuskiej artystki Katarzyny Lavocat*).

Warto dodać, że w foyer auli można było nabyć książki naukowe i artystyczne wyroby ze skóry oraz papieru. Największe i najbardziej oblegane stoisko oferowało liczne pięknie wydane publikacje Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata.

Z rozmachem zorganizowana konferencja dotyczyła zabytkowych obiektów z tkanin, które stanowią nieodłączny element dziedzictwa kulturowego, często niedoceniany nawet przez środowisko historyków sztuki i muzealników, a jednak niezwykle istotny w kontekście ochrony zabytków. Zachowane artefakty to nierzadko najwyższej klasy, bardzo cenne dzieła sztuki, wyroby polskie, ale i importy związane z historią. Ich pierwotnemu użytkowemu lub dekoracyjnemu przeznaczeniu często towarzyszyła wyjątkowa ranga oraz budzące podziw i szacunek znakomite wykonanie.

Były to więc obiekty blisko związane przede wszystkim z polskimi, ale nie tylko, historią i kulturą, czasem z dziejami konkretnych władców świeckich i dostojników kościelnych, a także innymi, dziś anonimowymi, przedstawicielami różnych grup społecznych. Do dawnych artystycznych tkanin, często wykonywanych z kosztownych nici jedwabnych, delikatnej wełny, dodawano nici metalowe i inne elementy z różnych nietekstylnych materiałów. To właśnie kwestie łączenia licznych artefaktów w jednym przedmiocie stanowią wyjątkowo trudne wyzwania, z jakimi nierzadko muszą się zmierzyć konserwatorzy dzieł sztuki, muzealnicy i archiwiści. Interdyscyplinarna współpraca specjalistów z różnych dziedzin jest zatem niezbędna w ratowaniu tego rodzaju artefaktów. W Polsce, co warto przypomnieć też i historykom sztuki, mimo licznych wojen, rozbiorów, zniszczeń i grabieży, nadal posiadamy niezwykle cenne, czasem wręcz unikatowe zbiory zabytków, których większe lub mniejsze elementy stanowią właśnie tkaniny. Przykładowo, o największej na świecie kolekcji późnośredniowiecznych paramentów - taka jest w naszych zbiorach! mówiła Monika Stachurska w referacie pt. *Znaczenie badań techniczno-technologicznych w określaniu proveniencji tkanin jedwabnych na przykładzie późnośredniowiecznych tekstyliów z paramentów liturgicznych z kościoła Mariackiego w Gdańsku*. O tapiseriach – najdroższych tkaninach ze wspaniałej, cudem przetrwałej kolekcji króla Zygmunta Augusta powiedziały: Agnieszka Bender (*Tapiserie w Polsce...*) i Joanna Pasieka (*W głąb tkaniny: mikrobiologiczne i metagenomiczne analizy sześciu królewskich werdiur krajobrazowo-zwierzęcych*). Słynne pasy kontuszowe, najważniejszy element i symbol polskiego męskiego ubioru narodowego, były tematem aż trzech referatów: Janiny Poskrobko-Strzęciwilk (*Połączenie historii sztuki i konserwacji w interdyscyplinarnych badaniach tekstyliów...*), Piotra Chabierę (*Między gablotą a aukcją...*) oraz Emilii Nowak-Przybyszewskiej i Karoliny Szłęk (*Pasy kontuszowe ze zbiorów Zamku Królewskiego na Wawelu – badania techniki wykonana i konserwacja*). Temat zabezpieczania dzieł znanej na cały świat artystki Magdaleny Abakanowicz przedstawiła Diana Jędrysek-Skotnicka (*Sztuka współczesna – opieka konserwatorska nad tkaninami i obiektami z elementami tekstylnymi; ekspozycja, pakowanie,*

przechowywanie, transport, konserwacja w Muzeum Narodowym we Wrocławiu).

Zaproszenie organizatorów przyjęli także liczni goście zagraniczni, reprezentujący prestiżowe instytucje; niektórzy z nich to uznani specjaliści polskiego pochodzenia. Należy podkreślić, że od samego początku w Komitecie przygotowującym konferencję aktywnie działała dr Janina Poskrobko-Strzęciwilk, reprezentująca Metropolitan Museum of Art i PISnSS, której doktorat powstał na seminarium prof. Jerzego Malinowskiego. W konferencji wzięło udział jeszcze pięć prelegentek reprezentujących tę tak ważną w świecie muzealnym i konserwatorskim placówkę. Były to: Florica Zaharia, Eva Labson, Elisabeth Cleland, Zofia Kanclerz oraz Martina Ferrari. Referaty przedstawili także specjaliści z innych renomowanych zagranicznych instytucji m.in.: Anna Beselin z Museum für Islamische Kunst z Berlina; Alena Hurtová, Kateřina Fialová, Anežka Šebestová z Univerzity Pardubice; Franciszek Szpila z Universiteit Antwerpen; Melike Özer z İstanbul Üniversitesi; Yu Lee National Yunlin z University of Science and Technology (Tajwan). Ze Szwajcarii, z Abegg-Stiftung w Riggisbergu, przybyła m.in. dr Agnieszka Woś-Jucker.

Można śmiało stwierdzić, że zarówno pod względem merytorycznym, doboru tematów, jak i organizacji konferencji polska strona zaprezentowała najwyższy poziom światowy. Dodać należy, że istotnym uzupełnieniem konferencji była wizyta studyjna w Centrum Badań i Konserwacji Dziedzictwa Kulturowego (Wydział Sztuk Pięknych UMK, ul. Sienkiewicza 30/32). Gospodarze konferencji dowiedli, że Toruń ma nie tylko świetną kadrę, ale i znakomity, nowoczesny specjalistyczny sprzęt, pozwalający na konserwację różnego typu, często złożonych z kilku materiałów, obiektów zabytkowych. Rozmowy kularowe i nawiązane kontakty przyczynią się niewątpliwie do dalszej wymiany doświadczeń i zapewne zaowocują inicjatywami konferencyjnymi.

Dr Janina Poskrobko-Strzęciwilk

Uczestniczki w toruńskiej konferencji z Metropolitan Museum of Art

Wśród gości konferencji znalazło się sześć przedstawicielek nowojorskiego Metropolitan Museum of Art (The Met), które poruszyły różnorodne tematy z dziedziny konserwacji, kolekcjonerstwa i historii sztuki.

Dr Janina Poskrobko-Strzęciwilk, absolwentka Konserwatorstwa i Muzealnictwa (1986), szefowa Departamentu Konserwacji Tkanin w Met, pracująca w nowojorskim muzeum od 25 lat, obchodziła 40-lecie ukończenia UMK i z tej okazji, jako gość honorowy, podzieliła się swoimi spostrzeżeniami dotyczącymi tego, jak jej polska edukacja, tworząca solidny fundament łączący historię sztuki i jej nauki pomocnicze, historię sztuk dekoracyjnych i kultury materialnej, ukształtowany na UMK, połączona z magisterską edukacją konserwatorską na specjalności tkanin i kostiumów w Fashion Institute of Technology (FIT), pozwoliła jej na wieloaspektowe badania nad wartościami artystycznymi i technologią polskich i wschodnich pasów jedwabnych przetykanych metalową nicią. Temat ten, kompendium wiedzy o tkaninach, które stały się emblematycznym akcesorium kostiumu noszonego przez arystokrację w Polsce i kulturach wschodnich, jest zapowiedzią jej książki *Polish kontusz sashes and their cross-cultural, artistic and technical connections with the 17th-18th-century silk sashes from Safavid Persi and Ottoman Turkey*, wydawanej przez Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata i Wydawnictwo Tako, mającej się ukazać pod koniec 2026 roku.

Drugi gość honorowy, dr Florica Zaharia, *conservator emerita* z Met, w swojej prezentacji *Methodological approaches to developing a textile collection and creating the Muzeol Textilelor* opowiedziała o wpływie swojego dorobku profesjonalnego i pasji kolekcjonerskiej na założenie jej własnego Muzeol Textilelor w Băita, w Rumunii, gdzie stworzyła niezwykłą kolekcję ponad 10 tys. regionalnych tkanin i kostiumów z różnych kultur, które prezentuje na licznych wystawach i w publikacjach.

Eva Labson, zawiadująca Ratti Textile Study and Storage Center, przedstawiła w *Paper strips and strings, The Milton Soday Archive at the Metropolitan Museum of Art* niezwykle ciekawe i oryginalne archiwum poświęcone technice tkanin i problemom kompozycyjnym wzornictwa – owoc kilkudziesięcioletniej działalności Milтона Sodaya, jednego z prekursorów nauki o strukturach tkackich, którego metoda pracy polegała na objaśnianiu skomplikowanych technik tkania poprzez zastosowanie kolorowych papierowych pasków. Jego nieopublikowane eseje i artykuły poświęcone tym zagadnieniom oraz warsztaty pozwoliły wykształcić międzynarodowy zespół specjalistów zajmujący się tymi zagadnieniami, szczególnie ważnymi w określaniu zagadkowych atrybucji tkanin.

Zofia Kanclerz, absolwentka Konserwacji Tkanin Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, od ponad roku pracująca w Departamencie Konserwacji Tkanin w Met w *Conserving Neptune: Unexpected Challenges in a 16th century Doria Grottesque tapestry* podzieliła się swoimi doświadczeniami z konserwacją tej tapiserii, omawiając jej pranie, plan konserwacji aż po sposób zawieszenia.

Dwa pozostałe wystąpienia były wirtualne. Dr Elizabeth Cleland, kuratorka zajmująca się tkaninami nowożytnymi w dziale ESDA (European Sculpture and Decorative Arts), przedstawiła referat *Woven gold: A curator's perspective at the post-medieval European textiles at The Met*, dzieląc się najważniejszymi projektami dotyczącymi dokumentacji i nadchodzących ekspozycji tkanin, w tym sakralnych, tapiserii i dywanów *Savonnerie*. Te ostatnie będą przedmiotem rzadkiej ekspozycji *King's Carpets*, zawierającej komponent „public conservation” w związku z tym, iż prace konserwatorskie – ze względu na ogromny rozmiar dywanu – będą przebiegały w galerii w obecności zwiedzających.

Prezentacja Martiny Ferrari, konserwatorce, *From research to conservation to display : the journey of an Alanic caftan to the soon-to-reopen Ancient West Asian Art (AWAA) Galleries at The Metropolitan Museum of Art* dotyczyła

rekonstrukcji kaftanu z Kaukazu i trudności związanych z określeniem jego genezy oraz formą. Autorka przedstawiła wyniki badań, które stały się możliwe dzięki zastosowaniu nowatorskich technik analitycznych i wykopaliskom z ostatnich 25 lat. Jest to kontynuacja badań nad tą tkaniną, opublikowana przez Nobuko Kajitani, prekursora konserwacji tkanin w USA, i konserwatorki Midori Sato, którzy odkrywają tym razem w obecnie monochromatycznej tkaninie kilka rodzajów barwników.

Z tematem dotyczącym fragmentów tkanin zachowanych na średniowiecznych zbrojach, *Fragments of history: textile remnants in the chalcis collection*, do tej grupy uczestników dołączyła Olha Yarema-Wynar, emerytowana konserwatorka z Met.

Konferencja, zorganizowana z rozmachem, na wysokim poziomie, z dziesiątkami ekscytujących prezentacji, stała się wspianą platformą do wymiany międzynarodowych doświadczeń i poszerzenia wiedzy z dziedziny konserwacji i historii sztuki. Liczba uczestników z Polski i różnych stron świata, wachlarz omawianych tematów potwierdziły ogromną rolę tkanin w życiu codziennym od prehistorii do dnia dzisiejszego oraz potrzebę znalezienia forum do dyskusji na ten temat.

Brawa dla Departamentu Konserwacji Papieru i Skóry, a szczególnie dr Katarzyny Zapolskiej, konserwatorki tkanin, oraz dla Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata.

Sesja posterowa

Stoisko z publikacjami PISnSS

Dr Katarzyna Zapolska

Podsumowanie konferencji

W dniach 15-17 kwietnia 2026 roku w Auli Wydziału Matematyki i Informatyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu odbyła się IX Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska „Tekstylii w zabytkach. Badania – konserwacja – innowacje”, zorganizowana przez Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata oraz Katedrę Konserwacji-Restauracji Papieru i Skóry na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. To kontynuacja spotkań organizowanych cyklicznie co dwa lata od roku 2008 przez Katedrę Konserwacji-Restauracji Papieru i Skóry na Wydziale Sztuk Pięknych UMK. Każda z edycji poświęcona była innym zagadnieniom, od konserwacji zbiorów bibliotecznych, archiwalnych, zabytków multitechnologicznych, zabytków skórzanych, fotografii po kolekcje XIX-wieczne.

W tym roku wydarzenie otrzymało dofinansowanie z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego ze środków programu „Wektory nauki” – Konferencje naukowe” (Nr rej. WNK/SN/0345/2025/01) oraz ze środków Gminy Miasta Toruń.

Patronatem honorowym konferencję objęli Marcin Kulasek, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego; Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego Piotr Całbecki. Ponadto konferencji patronowali: Filip Pręgowski, Dziekan Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; Narodowy Instytut Dziedzictwa; ICOM Polska, Prezydent Miasta Torunia Paweł Gulewski; Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków; Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków. Patronat medialny nad konferencją objęła Telewizja Toruń.

Problematyka związana z badaniami i konserwacją tekstyliów nie jest często podejmowana na arenie krajowej. Połączenie dwóch dyscyplin reprezentowanych przez Wydział Sztuk Pięknych UMK oraz Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata, a mianowicie – sztuki plastyczne i konserwacja

dział sztuki oraz nauki o sztuce, wpisuje się w nowoczesny trend kompleksowego, interdyscyplinarnego podejścia do badań i konserwacji obiektów złożonych, łączących tekstylia z innymi materiałami. Celem konferencji były wymiana doświadczeń, najnowszych wyników badań, popularyzacja wiedzy w zakresie ochrony zabytków multitechnologicznych, w których tekstylia łączą się z innymi materiałami, takimi jak: skóra, papier, metal, drewno i in., a także promowanie badań i konserwacji tekstyliów w kontekście ochrony długofalowej.

Konferencja miała charakter hybrydowy i była okazją do wymiany doświadczeń, najnowszych badań i osiągnięć różnych, wiodących ośrodków badawczych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, takich jak m. in. Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku, Muzeum Pergamońskiego w Berlinie, Węgierskiego Muzeum Narodowego w Budapeszcie czy Archiwów Narodowych w Paryżu. Wśród wielu znakomitych prelegentów mieliśmy zaszczyt wysłuchać prezentacji dwóch gości honorowych, pierwszego dnia – dr Florici Zaharii z Muzeul Textilelor w Băița w Rumunii z wystąpieniem „Methodological approaches to developing a textile collection and creating the Muzeul Textilelor” oraz drugiego dnia – dr Janiny Poskrobko-Strzęciwilk z Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku z wystąpieniem „Bridging art history and conservation in interdisciplinary textile study: “Polish kontusz sashes and their cross-cultural, artistic and technical connections with the 17th–18th-century silk sashes from Safavid Persia and Ottoman Turkey”.

Pierwsza sesja **Tekstylia w badaniach historii sztuki i kultury materialnej – obecność, znaczenie, konteksty** dotyczyła kwestii związanych z funkcjami tekstyliów – od praktycznych, poprzez dekoracyjne, po symboliczne i rytualne. Ich obecność w dziełach sztuki – zarówno sakralnych, jak i świeckich – niesie za sobą ważne treści ikonograficzne, statusowe i technologiczne. Tekstylia, choć często traktowane jako tło lub uzupełnienie dzieła sztuki, pełnią kluczową rolę w kształtowaniu jego formy, znaczenia i kontekstu. Ta część konferencji poświęcona była ich znaczeniu jako integralnej części zabytku, roli w jego percepcji oraz wpływowi tej wiedzy na decyzje konserwatorskie.

Druga sesja **Badania tekstyliów w zabytkach: znaczenie, metody, wyzwania** była poświęcona nowoczesnym rozwiązaniom stosowanym w badaniach, konserwacji, rekonstrukcji i ekspozycji, zwłaszcza w przypadkach wymagających niestandardowego podejścia, np. w obiektach złożonych materiałowo, wielkoformatowych lub w stanie destrukcyjnym. Poruszono kwestie związane ze znaczeniem badań w opracowywaniu projektu konserwatorskiego – restauratorskiego oraz wyzwaniami, przed jakimi stają konserwatorzy, historycy sztuki, archeolodzy, archiwiści, kustosze i inni specjaliści zajmujący się tym zagadnieniem.

Trzecia sesja **Tekstylia w obiektach złożonych – połączenia różnych materiałów i ich konserwacja** dotyczyła obiektów multitechnologicznych, w których tekstylia łączą się z innymi materiałami, takimi jak papier, skóra, drewno, metal i in. Każdy z materiałów wymaga indywidualnego potraktowania, a jednocześnie nie bez kontekstu pozostałych, które w różnicowany sposób reagują na zmienne warunki otoczenia. Często nie różnorodność samych materiałów jest wyzwaniem, ale sposób ich połączenia oraz wzajemne zależności i oddziaływanie.

Czwarta sesja **Innowacje w konserwacji tekstyliów – nowe materiały, technologie, strategie działania** była poświęcona interdyscyplinarnym, nowoczesnym rozwiązaniom stosowanym w badaniach, konserwacji, rekonstrukcji i ekspozycji tekstyliów, zwłaszcza w przypadkach wymagających niestandardowego podejścia – np. w obiektach złożonych materiałowo, wielkoformatowych lub w stanie destrukcyjnym. Ta część konferencji dotyczyła również nowoczesnych technik analitycznych, materiałów nowej generacji stosowanych w konserwacji, a także zarządzaniu kolekcjami czy udostępnianiu zbiorów.

Piąta sesja **Ochrona tekstyliów w zabytkach – wyzwania techniczne i środowiskowe. Między nauką, praktyką i dziedzictwem** dotyczyła problematyki związanej z przechowywaniem i prezentacją tekstyliów w warunkach ekspozycyjnych, wymagających często kompromisu między dostępnością a ochroną. Szczególnie trudne są przypadki obiektów łączących materiały o odmiennych właściwościach fizycznych i chemicznych. W tej sesji przyjrzelśmy się nowoczesnym rozwiązaniom w zakresie ekspozycji – od

konstrukcji nośnych i systemów montażu po dynamiczne oświetlenie i inteligentny monitoring warunków środowiskowych. Poruszono także kwestie rotacji ekspozycyjnej, wpływu światła na różne komponenty obiektu oraz wystaw czasowych w warunkach niestabilnych.

Szósta sesja **Cyfryzacja, dokumentacja i udostępnianie zbiorów/varia** była poświęcona narzędziom i formatom dokumentacji (m.in. fotogrametria, skanowanie 3D, techniki fotodokumentacji warstwowej), systemom zarządzania danymi oraz dobrym praktykom w zakresie udostępniania tekstyliów w kolekcjach cyfrowych. Tworzenie dokumentacji konserwatorskiej zabytków złożonych z elementami tekstylnymi, ich digitalizacja oraz udostępnianie w formie online to ważny aspekt ochrony dziedzictwa.

Drugiego dnia odbyła się wizyta studyjna uczestników konferencji z Centrum Badań i Konserwacji Dziedzictwa Kulturowego UMK jako jednego z wiodących ośrodków badawczych w Polsce. W trakcie wizyty uczestnicy konferencji zwiedzili pracownie konserwatorskie oraz artystyczne, a także spotkali się z pracownikami i studentami Wydziału Sztuk Pięknych UMK.

Trzeciego dnia, po zakończeniu konferencji, uczestnicy konferencji mieli możliwość zwiedzenia starówki Torunia, m.in. Średniowiecznego Zespołu Miejskiego wpisanego w 1997 roku na listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO, monumentalnych kościołów św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty, św. Jakuba, Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (Kościół Mariacki), rynku z Ratuszem Staromiejskim, mieszczącym muzeum poświęcone historii i sztuce dawnego miasta Torunia, ruin zamku krzyżackiego i Domu Kopernika.

Organizatorzy dziękują za objęcie wydarzenia wsparciem sponsorów: Alternative Textile, PHU Beskid Plus sp.j., Przedsiębiorstwo Handlowe Blik, CartaPro Sp. z o.o., Pracownia artystyczna Consiste, Erbud S.A., Hertmanus Pracownia Edukacyjno-Artystyczna, Perskór Jarosław Baćmaga oraz skanowanie.pl Sp. z o.o.

Fotografie autorstwa Adama Fisza z Wydziału Sztuk Pięknych UMK

P R O G R A M

Organizatorzy

Finansowanie

Dofinansowano ze środków
Gminy Miasta Toruń

Projekt finansowany ze środków budżetu państwa,
przyznanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wzrostu
w ramach Programu Wektory Nauki

Patronat honorowy

Marszałek Województwa
Kujawsko-Pomorskiego
Piotr Grabcecki

Patronaty

Patronat medialny

Sponsorzy

Katedra Konserwacji-Restauracji Papieru i Skóry
Wydział Sztuk Pięknych UMK

87-100 Toruń, ul. Sienkiewicza 30/32, tel.: (56) 611 38 29 (30)

P R O G R A M

15 kwietnia (środa) 2026

Aula Wydziału Matematyki i Informatyki
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Chopina 12/18

9:00–9:30 Rejestracja uczestników

9:30–9:50 **Otwarcie konferencji**

Adam Kola
Prorektor ds. nauki

Jerzy Malinowski

Prezes Polskiego Instytutu Studiów
nad Sztuką Świata

Filip Pręgowski

Dziekan Wydziału Sztuk Pięknych UMK

Katarzyna Zapolska

Sekretarz konferencji

Sesja I

Tekstylija w badaniach historii sztuki i kultury materialnej – obecność, znaczenie, konteksty

9:50–10:30

Florica Zaharia

Muzeul Textilelor, Băia, Gość honorowy,
zaśluzona emerytowana konserwator,
Metropolitan Museum of Art, Nowy Jork
*Metodyczne podejście do tworzenia
kolekcji tkanin oraz powstania
Muzeul Textilelor*

10:30–10:45

Beata Biedrońska-Słota

Członek Honorowy Polskiego Instytutu
Studiów nad Sztuką Świata, Emerytowana
Kustosza Muzeum Narodowego w Krakowie
*Sredniowieczne tkaniny w malarstwie
jako przedmiot badań historii sztuki.
Funkcja i znaczenie*

10:45–11:05

Agnieszka Bender

Katolicki Uniwersytet Lubelski,
Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata
*Tapiserie w Polsce. Stan badań, stan prac
konserwatorskich, najpilniejsze zadania*

11:05–11:15

Dyskusja

11:15–11:45 Przerwa kawowa

Sesja II

Tekstylija w badaniach historii sztuki i kultury materialnej – obecność, znaczenie, konteksty – ciąg dalszy

11:45–12:05

Anna Beselin

Museum für Islamische Kunst, Berlin
*Dywan z herbem Wiesłowskiemu
ze zbiorów Museum für Islamische Kunst
w Berlinie*

12:05–12:15

Maria Jadwiga W. Jaźwińska

badaczka niezależna
*Wzornictwo i rola tkaniny francuskiej
inspirowanej tkaniną japońską w okresie
l'Art Nouveau*

12:15–12:35

Bogna Łakomska

Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku,
Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata
*Zhu Kerou i sztuka kesi: Innowacja
w chińskim tkactwie XII wieku*

12:35–12:45

Monika Kamińska

Zamek Królewski na Wawelu
Karolina Staniewicz
Akademia Sztuk Pięknych im. Władysława
Strzemińskiego w Łodzi
*Szaty liturgiczne i tekstylija z pochówków
arcybiskupów gnieźnieńskich Henryka
Firleja oraz Andrzeja i Wacława
Leszczyńskich w kolegiacie łowickiej*

12:45–12:55

Piotr Chabiera

Politechnika Białostocka,
Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata
*Między gablotą a aukcją: kolekcjonerstwo
i rynek pasów kontuszowych w Polsce
w XX i XXI wieku*

12:55–13:05

Dyskusja

13:05–14:05

Przerwa obiadowa

Sesja III

Badania tekstyliów w zabytkach: znaczenie, metody, wyzwania

14:05–14:25

Katarzyna Zapolska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika,
Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata
*Tekstylija w zabytkach. Problematyka
badań i konserwacji wybranych
obiektów realizowanych w ramach prac
dyplomowych na Wydziale Sztuk Pięknych
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
w Toruniu*

14:25–14:45

Olha Yarema-Wynar

emerytowana konserwator Metropolitan
Museum of Art, Nowy Jork
*Fragmety historii: pozostałości tkanin
w kolekcji Chalkis*

14:45–15:05

Alena Hurtová, Kateřina Fialová,

Anežka Šebestová

Univerzita Pardubice
Tekstylna „kalka”

15:05–15:25

Natalia Sałata

Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie
*Pruć czy czcić? Problematyka konserwacji
tekstylnych pamiątek z pól bitewnych
w kontekście etyki konserwatorskiej
na przykładzie study ks. Ignacego
Skorupki oraz kurtki mundurowej
ppor. Władysława Zboromirskiego
ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego
w Warszawie*

15:25–15:35

Dyskusja

15:35–16:05

Przerwa kawowa

<p>Sesja IV Badania tekstyliów w zabytkach: znaczenie, metody, wyzwania – ciąg dalszy</p>	<p>Sesja V Badania tekstyliów w zabytkach: znaczenie, metody, wyzwania – ciąg dalszy</p>	<p>16 kwietnia (czwartek) 2026</p>
<p>16:05–16:25 Monika Stachurska Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie <i>Znaczenie badań techniczno-technologicznych w określaniu proveniencji tkanin jedwabnych na przykładzie późnośredniowiecznych tekstyliów z paramentów liturgicznych z kościoła Mariackiego w Gdańsku</i></p>	<p>17:55–18:15 Joanna Jabłońska-Dyrda Muzeum Archeologiczne w Gdańsku Natalia Suda Uniwersytet Wrocławski Jakub Karzewski Politechnika Gdańska Magdalena Śliwka-Kaszynska Politechnika Gdańska <i>Konserwacja i analiza technologiczna tkanin prekolumbijskich ze stanowiska El Curaca z południowego Peru: wstępne badania archeometryczne włókien i barwników</i></p>	<p>8:15–9:30 Wizyta studyjna w Centrum Badań i Konserwacji Dziedzictwa Kulturowego Wydział Sztuk Pięknych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika ul. Sienkiewicza 30/32</p>
<p>16:25–16:45 Emilia Nowak-Przybyszewska, Karolina Szlęk Zamek Królewski na Wawelu <i>Pasy kontuszowe ze zbiorów Zamku Królewskiego na Wawelu – badania techniki wykonania i konserwacja</i></p>	<p>18:15–18:35 Katarzyna Lech Politechnika Warszawska <i>Tajemnice barw ukryte w cieniu czasu, czyli od sztuki do nauki</i></p>	<p>Aula Wydziału Matematyki i Informatyki UMK ul. Chopina 12/18</p>
<p>16:45–17:05 Agnieszka Krzemińska-Maciejko Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie <i>Chorągiew z przedstawieniem Matki Bożej przez dominikanów z klasztoru oo. Dominikanów w Gidlach – rola interdyscyplinarnych badań w określeniu pierwotnego wyglądu oraz chronologii przekształceń zabytku</i></p>	<p>18:35–18:45 Krzyszyna Paubicka, Joanna Karbowska-Berent, Maria Swiontek Brzezinska Uniwersytet Mikołaja Kopernika <i>Mikroorganizmy aktywne w biodegradacji jedwabiu</i></p>	<p>Sesja VI Tekstyliia w obiektach złożonych – połączenia różnych materiałów i ich konserwacja</p>
<p>17:05–17:15 Franciszek Szpila Universiteit Antwerpen <i>Konserwacja kukielki Księżki Burgii ze zbiorów Museum aan de Stroom (MAS) w Antwerpii</i></p>	<p>18:45–19:05 Joanna Pasteka Zamek Królewski na Wawelu <i>W głębi tkaniny: mikrobiologiczne i metagenomiczne analizy sześciu królewskich wiertur krajobrazowo-zwierzęcych</i></p>	<p>10:20–11:00 Janina Poskrobko-Strzęciwiłk Gość honorowy, Metropolitan Museum of Art, Nowy Jork <i>Połączenie historii sztuki i konserwacji w interdyscyplinarnych badaniach tekstyliów: „Polskie pasy kontuszowe i ich międzykulturowe, artystyczne oraz techniczne powiązania z pasami jedwabnymi Persji Safawidskiej i Turcji Osmańskiej XVII–XVIII wieki”</i></p>
<p>17:15–17:25 Dyskusja 17:25–17:55 Przerwa kawowa</p>	<p>19:05–19:15 Dyskusja i zakończenie pierwszego dnia Ratusz Staromiejski – Muzeum Okręgowe w Toruniu Rynek Staromiejski 1 19:30 Uroczysta kolacja</p>	<p>11:00–11:20 Eva Labson Metropolitan Museum of Art, Nowy Jork <i>Paski papieru i elementy sznurkowe: Archiwum Militona Sondaya w Metropolitan Museum of Art</i></p>
	<p>11:20–11:30 Dyskusja 11:30–12:00 Sesja posterowa I / przerwa kawowa</p>	

16 kwietnia (czwartek) 2026 – kontynuacja

Sesja VII

Tekstylna w obiektach złożonych – połączenia różnych materiałów i ich konserwacja – ciąg dalszy

- 12:00–12:20 **Agnès Prevost**
Archives nationales, Paryż
Tekstylna w opatrzonych pieczęciami kolekcjach: typologie, znaczenie historyczne i konserwacja
- 12:20–12:40 **Anna Czajka**
Archiwum Główne Akt Dawnych
Sznury, galony, wstążki, chwosty, obleczenia – elementy tekstylne w materiałach archiwalnych. Współpraca przy ich konserwacji i zabezpieczeniu
- 12:40–13:00 **Dorota Jutrzenka-Supryn**
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Tkaniny jako element paradnego wyposażenia jeździeckiego. Zagadnienia technologiczne i konserwatorskie
- 13:00–13:10 Dyskusja
- 13:10–14:10 Przerwa obiadowa

Sesja VIII

Ochrona tekstyliów w zabytkach – wyzwania techniczne i środowiskowe. Między nauką praktyką i dziedzictwem

- 14:10–14:30 **Elizabeth Cleland**
Metropolitan Museum of Art, Nowy Jork
Tkane złoto: europejskie tekstylia pośredniowieczne w The Met z perspektywy kuratora
- 14:30–14:50 **Agata Pawelec**
Centralne Muzeum Włókiennictwa w Łodzi
Prewencja konserwatorska w Centralnym Muzeum Włókiennictwa w Łodzi
- 14:50–15:10 **Diana Jędrysek-Skotnicka**
Muzeum Narodowe we Wrocławiu
Sztuka współczesna – opieka konserwatorska nad tkaninami i obiektami z elementami tekstylnymi; ekspozycja, pakowanie, przechowywanie, transport, konserwacja w Muzeum Narodowym we Wrocławiu
- 15:10–15:20 **Agnieszka Biernacka**
CartaPro, wykład sponsorski
Od zagrożenia do ochrony. Zintegrowane podejście do zabezpieczania tekstyliów zabytkowych
- 15:20–15:30 Dyskusja
- 15:30–16:00 **Sesja posterowa II / przerwa kawowa**

Sesja IX

Ochrona tekstyliów w zabytkach – wyzwania techniczne i środowiskowe. Między nauką praktyką i dziedzictwem – ciąg dalszy

- 16:00–16:20 **Ida Skowronska-Mazurek, Aleksandra Trybuła, Bogumiła Dańko**
Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem
Asamblaż Hasióra z kolekcji Muzeum Tatrzańskie jako wyzwanie konserwatorskie – o niekonwencjonalnych sposobach łączenia tekstyliów z innymi materiałami
- 16:20–16:40 **Paulina Maniewska**
Urząd Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
Tkaniny w przestrzeniach publicznych obiektów zabytkowych – złożoność działań konserwatorskich w kontekście wymogów technicznych i formalnych
- 16:40–16:50 **Joanna Sielska-Melchiori**
niezależny badacz
Tkanina zabytkowa na ekspozycji stałej
- 16:50–17:00 Dyskusja
- 17:00–17:30 Przerwa kawowa

Sesja X

Innowacje w konserwacji tekstyliów – nowe materiały, technologie, strategie działania

- 17:30–17:50 **Zofia Kandlerz**
Metropolitan Museum of Art, Nowy Jork
Konserwując Neptuna – nieoczekiwane wyzwania przy groteskowej tapiserii Doria z XVI wieku
- 17:50–18:10 **Martina Ferrari**
Metropolitan Museum of Art, Nowy Jork
Od badań, przez konserwację po wystawę – podróż alaristkiego kaftana do Galerii Sztuki Starożytnej Azji Zachodniej w Metropolitan Museum of Art (wkrótce ponownie otwartych)
- 18:10–18:30 **Retkes-Kiss Antal Farkas**
Magyar Képzőművészeti Egyetem, Magyar Nemzeti Múzeum
Oczyszczanie i uzupełnianie ubytków delikatnych powierzchni aksamitu
- 18:30–18:50 **Melike Özer**
İstanbul Üniversitesi
Konserwacja jedwabnej mapy
- 18:50–19:10 **Yu Lee**
National Yunlin University of Science and Technology (Taiwan)
Badania konserwatorskie nad multitechnologicznymi składanymi parawanami ze „Złotej i Srebrnej soli” (Ge-shan) w Lukangu – między zachodnią teorią o tradycyjnym tajwańskim rzemiosłem
- 19:10–19:20 Dyskusja i zakończenie drugiego dnia

17 kwietnia (piątek) 2026

Aula Wydziału Matematyki i Informatyki UMK
ul. Chopina 12/18

Sesja XI

Tekstylna w obiektach złożonych – połączenia różnych materiałów i ich konserwacja – ciąg dalszy

- 8:30–8:50 **Adrianna Pajdak, Marta Lempart-Geratowska**
Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie
Konserwacja fragmentu konkluzji dedykowanej Michałowi Kazimierzowi Raczyńskiemu – zastosowanie nanokompozytowego organożelu pNIPA-LAP wraz z mieszaniną czyszcząca do ekstrakcji masy woskowo-żywicznej z tkaniny jedwabnej stanowiącej podobrazie
- 8:50–9:00 **Anna Bojko, Małgorzata Nowalińska**
Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie; Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpia, Belgia
Pomiędzy obrazem a tkaniną: Konserwacja dwustronnie malowanej i srebrzonej chorągwi procesyjnej z dawnej cerkwi greckokatolickiej w Żnuidzi – badania, metody i rezultaty
- 9:00–9:10 **Joanna Lang**
prywatna praktyka konserwatorska; Furneaux Museum, Flinders Island, Tasmania, Australia
Podwójne wyzwanie: konserwacja azjatyckich jedwabnych haftów buketowych, podklejonych papierem z kaligrafii. Człowiek siedzący w wiosennym spokoju!
- 9:10–9:20 **Jadwiga Kozłowska**
Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie
Konserwacja chorągwi Legionu Bajonczyków ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie
- 9:20–9:30 Dyskusja
- 9:30–10:00 Przerwa kawowa

Sesja XII

Cyfryzacja, dokumentacja i udostępnianie zbiorów / varia

- 10:00–10:10 **Marek Miłoś, Jerzy Montusiewicz, Jacek Kęsik, Kamil Żyła**
Politechnika Lubelska
Rahim Kayumov
Samarkand State University named after Sharof Rashidov, Samarkand, Uzbekistan
Skanowanie 3D i cyfrowa prezentacja ceremonialnego stroju Emira Buchary – studium przypadku
- 10:10–10:30 **Jerzy Montusiewicz, Marek Miłoś, Jacek Kęsik, Stanisław Skulimowski**
Politechnika Lubelska
Aziz Mullaev
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan
Rahim Kayumov
Samarkand State University named after Sharof Rashidov, Samarkand, Uzbekistan
Tworzenie cyfrowej trójwymiarowej wystawy uzbeckich tubitiejek
- 10:30–10:40 **Ewa Pieczykolan**
Katolicki Uniwersytet Lubelski, Muzeum Ziemi Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej oddział Muzeum Narodowego w Lublinie
„Magazyn Mód” siostr Kuhnke w Domu Malca przy Krakowskim Przedmieściu w Warszawie czyny w II połowie XIX wieku
- 10:40–10:50 **Przemysław Krystian Faryś**
badacz niezależny, Łódź
Tkackie imitacje futer zwierząt na osiemnastowiecznych tkaninach jedwabnych
- 10:50–11:00 **Karolina Krzywicka**
Muzeum Azji i Pacyfiku im. Andrzeja Wawrzyńskiego w Warszawie, Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata
Jedwabne tkaniny ikatowe z Azji Centralnej ze zbiorów Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie
- 11:00–11:15 **Zakończenie konferencji**
- 11:30–13:30 **Zwiedzanie starówki Torunia**

SESJA POSTEROWA I

16 kwietnia (czwartek) 2026

11:30–12:00

SESJA POSTEROWA I

- Joanna Jabłońska-Dyrda**
Muzeum Archeologiczne w Gdańsku
Czepiek jedwabny z XVIII-wiecznego pochówku w Gdańsku: badania, konserwacja i studium materiałowe
- Maciej Banasiak, Karolina Komsta-Sławińska, Krystyna Pałubicka, Grażyna Szczepańska**
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Eliza Naumiuk
Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku
Zabawka, która pamięta. Rola interpretacji badań technologicznych i stanu zachowania misia MPS_628
- Katarzyna Gładysz, Katarzyna Zapolska**
Uniwersytet Mikołaja Kopernika,
Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata
Problematyka ustalenia elementów wtórnych w haftowanej pretekście krzyżowej z pocz. XVI w. ze zbiorów PAN Biblioteki Kórnickiej
- Magdalena Żnuda, Monika Stachurska**
Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie
Parasole damskie w XIX w. – różnorodność form i materiałów, problematyka konserwacji parasola na przykładzie obiektu z Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej
- Matylda Jacuńska, Elżbieta Szmít-Naud**
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Problematyka uzupełnień ubytków podobrazy płóciennych masą włóknistą
- Dorota Gutkowska**
Muzeum Narodowe w Warszawie
Tkaniny jako element mebli zabytkowych w zbiorach muzealnych
- Justyna Machnik**
niezależna badaczka, Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie
Regina Kozik
Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie
Makimono Shuten Dōji – rozpoznanie technologii i konserwacja japońskiego zwoju poziomego, malowanego na tkaninie jedwabnej

SESJA POSTEROWA I

- Anna Dorota Potocka, Matylda Naczyńska**
Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie
Próba identyfikacji tożsamości fazowej wielowarstwowego dzieła sztuki na przykładzie unikatowego obrazu na podłożu złożonym: papierowo-tekstylnym „Pokłon Trzech Króli” z Klasztoru Siostr Wizytek w Warszawie datowanego na XVIII / XIX w.
- Małgorzata Kołt**
Muzeum Śląskie w Katowicach
Rzeźba „Sztandar-gorset” Marii Pinińskiej-Berés – kompromis między założeniami konserwatorskimi a oczekiwaniami kuratora
- Agata Sałapa-Binnebesel, Justyna Olszewska-Świedlik, Teresa Kurkiewicz, Bożena Szmelter-Fausek, Teresa Łęka-Wysłouch**
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Nieznana chorągiew żabna z kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii w Gostkowie. Zagadnienia technologiczno-badawcze w procesie rozpoznania i konserwacji zabytku
- Katarzyna Dudek**
Zamek Królewski na Wawelu
Nowy nabytek w nowej odsłonie zbrojowni. Pendent z Saksonii, 1600–1620
- Milena Nieniy**
Uniwersytet Mikołaja Kopernika,
Muzeum Narodowe w Poznaniu
Katarzyna Zapolska
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Cztery haftowane relikwiarze z Opactwa Benedyktynek w Żarnowcu
- Dominika Rosa, Monika Stachurska, Izabela Zając**
Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie
Wielowymiarowość badań i konserwacji obiektów o warstwowym budowie na przykładzie rogatywki eklezjera Gwardii Cesarskiej ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego

SESJA POSTEROWA II

16 kwietnia (czwartek) 2026

15:30–16:00

SESJA POSTEROWA II

Kinga Nastula

Muzeum Narodowe we Wrocławiu
*Ornaty z kościoła parafialnego w Stawkowie.
Przyczynek do badań nad haftowanymi pretekstami
krzyżowymi z 2. połowy XV wieku*

Maria Bystrowska, Agnieszka Krzemińska-Maciejko,

Dorota Osman, Monika Stachurska
Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie
*Przeгляд metod wznacznania zdegradowanych włókien
jedwabnych i wełnianych – omówienie wyników badań*

Marta Gazda, Regina Kozik

Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie
*Analiza i konserwacja obiektu złożonego typu
Klosterarbeiten na przykładzie dzieła z przedstawieniem
Ostatniej Komunii św. Hieronima*

Joanna Gorzałczany

Muzeum Tadeusza Kantora w Krakowie
*Prezentacja kolekcji kostiumów Muzeum
Tadeusza Kantora*

Magdalena Majorek-Lipowicz

Uniwersytet Łódzki
*Nowożytna szata męska z krypty kościoła
franciszkańskiego w Radziejowie.
Ocena przeprowadzonych badań i prac
konserwatorskich*

Ewa Lidia Suchy

Muzeum Narodowe w Poznaniu
*Rola działań konserwatorskich w budowaniu wiedzy
historycznej o zbiorach na przykładzie sztanbaru
Towarzystwa Akcyjnego H. Cegielski w Poznaniu
z 1912 roku*

Katarzyna Kolendo-Korczak, Anna Oleńska

Instytut Sztuki PAN w Warszawie
*Paramenta z użyciem tkanin pochodzące z klasztoru
Siostr Wizytek w Warszawie*

SESJA POSTEROWA II

Katarzyna Bucław

Muzeum Diecezjalne w Toruniu
*Zespół szat liturgicznych fundacji Kongregacji
Germańskiej dla kościoła świętojańskiego w Toruniu –
kontekst artystyczny, funkcje i znaczenie*

Magdalena Durda-Dmitruk

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej,
Warszawa
Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata
*Miejsce tkaniny artystycznej w twórczości
polsko-francuskiej artystki Katarzyny Lavocat*

Katarzyna Cieplak, Justyna Miecznik

Muzeum Narodowe w Warszawie
*Srebro, cekiny i bajorki w stroju męskim czyli słów
kilka o konserwacji XIX-wiecznych fraków senatorskich
ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie*

Ivona Jablonskaja, Julia Urbanowicz

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
*Wiązadła plecione, skręcane i tkane – badania nad
elementami tekstylnymi z Opactwa siostr Benedyktynek
w Krzeszowie z XIV–XVI w.*

Marta Nalaskowska, Tomasz Kozielec

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
*Tkanina w fotografii. Panotypy z Biblioteki
Kórnickiej PAN w Kórniku*

Jacek Kęsik, Jerzy Montusiewicz, Marek Miłośz,

Marcin Barszcz, Marcin Badurowicz
Politechnika Lubelska
Agnieszka Bender
Katolicki Uniwersytet Lubelski
*Od sacrum do cyfryzacji – aktualne technologie
i proces digitalizacji szat liturgicznych*

Arham Javed

Amity University Uttar Pradesh, Noida, Indie
*Kontrolowane stosowanie promieniowania gamma
wobec zabytkowych tekstyliów i rękopisów:
prognozy dziaćania biobójczego i model zależności
dawka – odpowiedź*

Dr hab. Agnieszka Bender

Promocja publikacji *Il Principe Stanislao Poniatowski e l'Italia / Książę Stanisław Poniatowski i Włochy / Prince Stanisław Poniatowski and Italy*, pod red. Agnieszki Bender i Jerzego Malinowskiego we Florencji i w Rzymie, luty/marzec 2026 roku

W lutym i w marcu odbyły się dwie promocje publikacji o Księciu Stanisławie Poniatowskim, ulubionym bratanku ostatniego króla, wydanej przez Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata jako rocznik XII „Sztuki Europy Wschodniej / The Art of Eastern Europe” z 2024 roku.

Pierwsza odbyła się 27 lutego 2026 roku. Rozpoczęła się o godzinie 17:00 w Bibliotece słynnego Muzeum Stibbert, pięknie ulokowanego w okazałym parku na obrzeżach Florencji. Siedziba muzeum została wybrana na wydarzenie między innymi ze względu na znajdujący się w zbiorach placówki portret Księcia Stanisława Poniatowskiego pędzla Angeliki Kauffmann. Na tę okazję dyrektor wystawił obraz wraz z promowaną książką przy wejściu do Biblioteki Muzeum. Prezentacja książki odbyła się w formie konferencji pt. „Książę Stanisław Poniatowski i Włochy”. Wydarzenie

zorganizowane zostało przez Konsulat Honorowy RP we Florencji i Toskanii wraz z Muzeum Stibbert, Polską Akademią Nauk w Rzymie oraz Instytutem

Po promocji w Muzeum Stibbert, dr Francesca Ceci, dyrektor muzeum Enrico Colle, dr hab. Agnieszka Bender

Polskim w Rzymie. Prelegentami były dr hab. Agnieszka Bender z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i PISnSS oraz dr Francesca Ceci z Muzeów Kapitołińskich w Rzymie. Licznie przybyłych gości, wypełniających całą niemalą salę, na wstępie przywitał dyrektor Muzeum Stibbert Enrico Colle. Następnie zabrał głos Konsul Honorowy RP we Florencji i Toskanii Stefano Barlacchi, który przedstawił obie prelegentki. Podkreślił w swoim wystąpieniu to, że od lat działają one na rzecz pogłębiania relacji kulturalnych między Polską a Włochami. Wymienił także ich najważniejsze dokonania na tym polu. Podziękował następnie dyrektorowi Colle za zgodę na organizację konferencji w pięknej sali muzealnej Biblioteki oraz za możliwość zwiedzenia Muzeum Stibbert przed rozpoczęciem wydarzenia, z

której skorzystało sporo przybyłych osób. Dzięki inicjatywie i staraniom Konsula Barlacchi przed konferencją, o godzinie 15:30, zaproponowana została możliwość zwiedzania Muzeum Stibbert wraz z przewodnikiem. Chętnych było tak wielu, iż dyrekcja muzeum postanowiła zorganizować dwie grupy zwiedzających. Pierwszą po bogatych muzealnych zbiorach oprowadzał sam dyrektor Colle.

Wręczenie książki dyrektorowi Muzeum Stibbert Enrico Colle. Obok dr Francesca Ceci, dr hab. Agnieszka Bender i Konsul Honorowy RP we Florencji i Toskanii Stefano Barlacchi

Po części powitalnej głos zabrały prelegentki, zajmujące miejsca przy długim stole, na którym pośrodku była wyeksponowana promowana książka. Agnieszka Bender na wstępie przedstawiła powód zorganizowania konferencji naukowej w Rzymie, w Stacji Polskiej Akademii Nauk w Rzymie we wrześniu 2024 roku, której owocem jest publikacja materiałów pokonferencyjnych – przedstawionych wówczas referatów. Podkreśliła entuzjazm i wielkie zaangażowanie wszystkich autorów, głównie historyków sztuki, historyków, archeologów i literaturoznawców, wywodzących się z wiodących ośrodków naukowych oraz muzealnych z Polski i Włoch, którzy pragnęli przedstawić

trochę zapomnianą postać Księcia Poniatowskiego, związanego z Italią przez ponad trzydzieści lat swojego życia. Owocem wspólnego międzynarodowego wysiłku stała się pięknie wydana przez PISnSS książka pod redakcją Agnieszki Bender i Jerzego Malinowskiego, prezesa Instytutu, zawierająca ponad dwadzieścia tekstów, prezentujących różne aspekty życia i działalności głównego bohatera, który był znakomitym mecenasem i kolekcjonerem sztuki o światowej renomie. Prelegentka zarysowała najważniejsze wątki zawarte w publikacji. Podkreśliła związki księcia z Florencją, w której nabył wspaniałe nieruchomości i zamieszkał wkrótce po 1820 roku. Poniatowski zmarł nagle w 1833 roku w tym mieście, gdzie został pochowany najpierw w kościele w swoich dobrach Monte Rotondo. Później ciało przeniesiono do florenckiego kościoła Św. Marka, gdzie synowie Karol i Józef wznieśli, wykonany w 1857 roku przez Ignazio Villa, okazały marmurowy nagrobek, którego rzeźbiarska dekoracja, zgodnie z życzeniem Księcia Poniatowskiego, przypomina jego zasługi w oczyszczeniu chłopów.

Następnie głos zabrała Francesca Ceci, która barwnie, z ogromną swadą, przedstawiła historię wielkiej miłości Księcia Poniatowskiego do Włoszki Cassandry Luci, która była żoną rzymskiego szewca. Ceci podkreśliła, jak wielki skandal towarzyszył ich gwałtownemu uczuciu. Z powodu tego związku, który nie mógł być formalnie zalegalizowany, księżę wraz z rodziną zmuszony był do przeprowadzenia się z Rzymu do Florencji. Prelegentka przedstawiła losy rodziny, piątki dzieci, które pasjonowały się muzyką. Erudycyjnie, ale i z dużym poczuciem humoru opowiedziała o ich związkach z Italią. Zaprezentowała jednocześnie bogaty materiał ilustracyjny, który uzupełniał jej wypowiedź. Po zakończeniu wystąpienia zadano sporo szczegółowych pytań, na które odpowiadały prelegentki. Na zakończenie, organizatorzy i prelegentki nagrodzeni zostali długimi brawami oraz gratulacjami.

Druga promocja odbyła się 2 marca 2026 roku, o godz. 18:00, w gościnnej siedzibie Stacji Polskiej Akademii Nauk w Rzymie, mieszczącej się w centrum Wiecznego Miasta, w pobliżu Piazza Venezia. Prezentowana publikacja to pokłosie konferencji o tym samym tytule, która, jak

wspomniano, odbyła się jesienią 2024 roku w tejże właśnie placówce naukowej. Wydarzenie zorganizowane było przez Stację Naukową PAN w Rzymie we współpracy z Polskim Instytutem Studiów nad Sztuką Świata oraz Instytutem Polskim w Rzymie. Promocja książki była okazją do przypomnienia postaci Księcia Stanisława Poniatowskiego, jego związków z Rzymem i Włochami oraz znaczenia jego działalności w kontekście kulturalnym i historycznym Europy XVIII i XIX wieku. Na stole, przy którym zasiadły prelegentki, wyeksponowano książkę poświęconą Księżciu. Spotkanie

Na promocji w Stacji PAN w Rzymie. Dr Francesca Ceci, dyr. dr Magdalena Wrana, Urszula Stefańska – Andreini, Prezes Związku Polaków we Włoszech, dr hab. Agnieszka Bender

otworzyła dyrektor Stacji PAN dr Magdalena Wrana, nadmieniając, że jest to pierwsze wydarzenie, które otwiera jej kadencję jako prowadzącej instytucję. Z nieukrywaną radością przywitała Agnieszkę Bender i Francescę Ceci oraz licznie zgromadzonych gości. Byli wśród nich m.in.: Urszula Stefańska-Andreini, prezes Związku Polaków we Włoszech; Małgorzata Furdal, dyrektor

Instytutu Polskiego w Rzymie; Anna Jagiełło, kierownik Programu Instytutu Polskiego w Rzymie, ks. prof. Jan Mikrut z Uniwersytetu Gregoriańskiego. Przybyli także współtwórcy publikacji: autor jednego z rozdziałów – Alberto Macchi, dramaturg i reżyser teatralny, oraz Marta Koral – znakomita tłumaczka, która od lat współpracuje ze Stacją PAN. Pani dyrektor otworzyła spotkanie i przekazała głos współredaktorce tomu Agnieszce Bender. Podobnie jak w promocji florenckiej, przedstawiła ona najważniejsze informacje dotyczące książki, jej tematu i autorów. W swojej wypowiedzi tym razem akcentowała związki Księcia Poniatowskiego z Rzymem. Podkreśliła świetną współpracę wszystkich polskich i włoskich autorów tomu. W drugiej części spotkania Francesca Ceci z temperamentem przedstawiła romantyczną historię związku Księcia z żoną rzymskiego szewca. Podobnie jak we Florencji, promocja spotkała się z dużym zainteresowaniem przybyłych gości, którzy na zakończenie, po brawach, zadali prelegentkom liczne pytania. Odpowiedzi i dyskusje kontynuowane były jeszcze dłuższy czas przy przygotowanym przez gospodarzy poczęstunku.

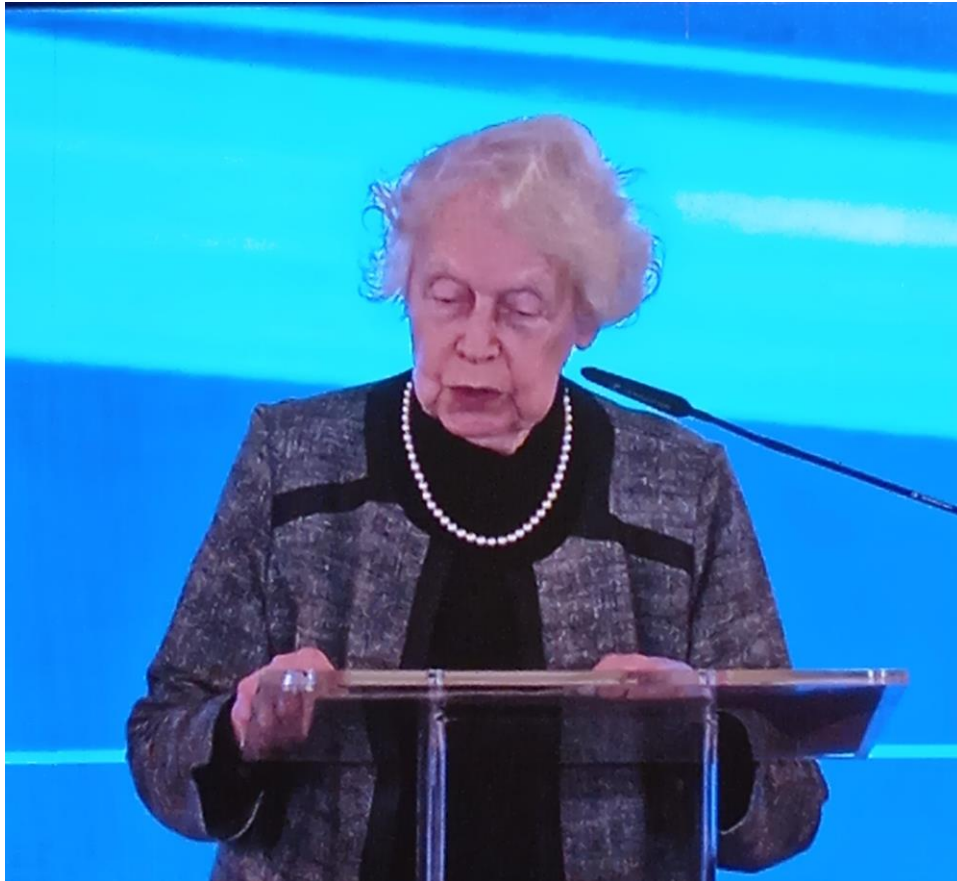
Dr Marzena Królikowska-Dziubecka

Nagroda im. prof. Aleksandra Gieysztora dla Profesor Ewy Chojeckiej

W dniu 18 marca 2026 roku w Sali Balowej Zamku Królewskiego w Warszawie odbyła się Gala wręczenia Nagrody im. prof. Aleksandra Gieysztora. Laureatką XXVII edycji została Pani Profesor Ewa Chojecka. Nagroda jest przyznawana corocznie przez Fundację Citi Handlowy im. Leopolda Kronenberga. Uroczystość otworzył i poprowadził p. Paweł Zegartowicz, były dziennikarz, obecnie odpowiedzialny za komunikację w Banku Handlowym. Głos zabrała Pani Prezes Zarządu Citi Handlowy Elżbieta Czetwertyńska, laudację zaś wygłosił prof. Jacek Purchla, przewodniczący Kapituły Nagrody. W uzasadnieniu decyzji o przyznaniu nagrody podkreślił niezwykle zaangażowanie laureatki w ochronę i

popularyzację dziedzictwa kulturowego Górnego Śląska oraz w budowanie dialogu międzykulturowego na tym terenie. Nastąpiło również wręczenie listów gratulacyjnych od różnych instytucji kultury, m.in. od Muzeum Śląskiego w Katowicach czy Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Część oficjalna była przeplatana wypowiedziami Leopolda Kronenberga, którego postać zwizualizowano na ekranie na tle epoki, w której żył i pracował.

W swoim wystąpieniu Pani Profesor podkreśliła znaczenie ochrony dziedzictwa kulturowego w perspektywie XXI wieku. Przedstawiła syntezę prowadzonych przez kilkadziesiąt lat badań, tworząc model analizy dziedzictwa kulturowego opartego na przekraczaniu granic historii sztuki jako dyscypliny wchodzącej „w obszar myślenia inżynierskiego”. Po owacyjnym przyjęciu wystąpienia, po części oficjalnej, nastąpiło składanie gratulacji.

Dr Marzena Królikowska-Dziubecka przekazała Szacownej Laureatce kwiaty, gratulacje i wyrazy szacunku od Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata.

Po uroczystościach odbył się bankiet w Arkadach Kubickiego z udziałem nagrodzonej Pani Profesor, dający możliwość bezpośrednich rozmów.

Profesor Ewa Chojecka należy do najwybitniejszych badaczek historii kultury Górnego Śląska. Swoją karierę zawodową związała z Zakładem Historii Sztuki na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, który współtworzyła i na którym wykładała w latach 1978–2003. Była również zaangażowana w restytucję obiektów Muzeum Śląskiego. Należała do współzałożycieli, powstałego w 1989 roku, Związku Górnos Śląskiego. Pod jej redakcją powstało monumentalne opracowanie *Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX wieku*. Jest autorką licznych publikacji, artykułów i książek poświęconych architekturze i sztuce tego regionu.

Dr hab. prof. Piotr Majewski UKSW, PISnSS

Dziedzictwo, tożsamość, zarządzanie i inne pojęcia z wokabularza kultury¹

O tytułowych pojęciach trudno napisać coś oryginalnego, gdyż teoria i praktyka kultury ostatnich dziesięcioleci w swej dynamicznej cyrkulacji nie omijają również zagadnień definicyjnych. Oddalę się z tego kręgu ku własnym obserwacjom, obciążonych subiektywizmem zainteresowań naukowo-dydaktycznych, skoncentrowanych na funkcjonowaniu kultury i jej instytucji w czasach modernizacji odrodzonego w 1918 roku państwa polskiego, następnie – na czasach okupacji, które gwałtownie przerywając tę modernizację, wystawiły dorobek kultury oraz tych, którzy go tworzą i chronią, na próbę egzystencjalnej i aksjologicznej wytrwałości. Dołożę do tego „obciążenie” trzema dekadami pracy w instytucjach kultury, w tym – kulturę nadzorujących i wspierających. Pominę samo uczestnictwo w kulturze, z którego, poza muzeami o tradycyjnej ekspozycji, szczególnie lubię kinematografię, beletrystykę oraz – kulturę picia wina (bezalkoholowego).

IMPONDERABILIA

Na wyprzedaży w galerii handlowej kupiłem książkę Maurycego Maeterlincka, *Piękno wewnętrzne...*, w przekładzie Stanisława Womeli, wydaną w Łodzi, pod datą nieustaloną, poprzedzającą jednak rok 1918. Przeglądając nabytek, natknąłem się na słowa:

Działać, to także tyle, co próbować czekać i być cierpliwym. Działać, to także tyle, co nadśłuchiwać, skupiać się, milczeć [...]. Żadna siła na świecie nie doznaje tylu strat, co idea, mająca zstąpić w życie codzienne; [...] musi się być heroicznym w myślach, aby w czynach nie być co najwyżej możliwym.

¹ Wystąpienie na IV Seminarium Stowarzyszenia Muzealników Rzeczypospolitej Polskiej, 17 kwietnia 2026.

Nie powinienem się w pierwszym odruchu zdziwić, iż autor analizujący systemy organizacyjne społeczeństw ludzkich poprzez odwołanie do „życia” przyrody (np. mrówek), celnie wskazał kluczowe cechy funkcjonowania w środowisku, które kulturę tworzy i nią zarządza: umiejętność cierpliwego oczekiwania, docenienie „złota” milczenia, uświadomienie skali strat, jakich doznają pomysły w ich przełożeniu na flankowaną konformizmem praktykę. Cytatem, który zwięźlej niż wiele podręczników „zarządzania kulturą” oddaje wewnętrzną sprzeczność tej rzemieślniczej zasadniczo aktywności, są słowa jednego z najwybitniejszych filozofów i kulturoznawców minionego stulecia Theodora Adorna, zawarte w jego eseju *Kultura i zarządzanie*, opublikowanym przez Narodowe Centrum Kultury w tomie *Przemysł kulturalny. Wybrane eseje o kulturze masowej* (tłum. M. Bucholc, Warszawa 2019); brzmią następująco:

Kulturze szkodzi, gdy się ją planuje i nią zarządza, kiedy jednak pozostawia się ją samej sobie, zagraża to nie tylko funkcjonowaniu, ale wręcz istnieniu wszelkiej kultury.

Autor, który obserwował praktyki nazistowskiej „Kultupolitik”, dodawał, że tylko polityka kulturalna, która „nie przyjmuje urzeczowiającego, dogmatycznego pojęcia kultury jako utrwalonego zasobnika wartości, lecz dopuszcza i prowadzi krytyczne rozważania”, może stworzyć przestrzeń twórczej wolności, występować w obronie tożsamości wspólnoty, nie tracąc z punktu widzenia różnorodności, względem której wspólnota się określa.

Napisać, iż tak sformułowany wzorzec polityki kulturalnej był w Polsce w latach, kiedy mogła być określana państwem suwerennym, wzorcem dominującym, byłoby poświadczeniem nieprawdy; nieprawdą byłoby jednak twierdzenie, iż nie było w Polsce polityków i menedżerów kultury płci obojga, którzy próbowali ten wzorzec praktykować. Dlaczego jednak, jak się wydaje, próby te z każdą kadencją ustępowały miejsca „pragmatycznemu” konformizmowi, redukującemu ideę, zanim jeszcze zdążyła się zmierzyć z praktyką?

WYZWANIA I PRZYCZYNY

By nie być oskarżony o „bele-trystykę”, wymienię kilka powodów, dla których Maeterlinck z Adornem znajdowałiby dla siebie coraz mniej miejsca w polskiej praktyce zarządzania kulturą; większość z nich jest opisana i zmierzona, dlatego też więcej uwagi poświęcę tym mieszczącym się w formule niniejszych rozważań.

W pierwszym szeregu idą wymieniane jednym tchem wyzwania uniwersalne: klimatyczne, demograficzne, pandemiczne (w tym przypadku przycupnięte w oczekiwaniu), wreszcie wojenne, które z perspektywy kultury instytucjonalnej oznaczają długoterminowe przesunięcie środków budżetowych na działania służące obronności. Ich słuszności nie wypada przeczyć, skuteczności wydatkowania przesądzać, o konsekwencjach ograniczeń finansowania rozwoju kultury i nauki nie chcąc pamiętać (tu jest miejsce na pytanie „pod wiatr”: do obrony czego, jakich dóbr i wartości, zatem się przygotowujemy?).

W drugiej kolejności postępują paradygmaty ideologiczne, wyznaczające priorytety polityki kulturalnej, zmienne wskutek demokratycznej procedury wyborczej. W realiach nam bliskich oddają go nie tyle słowa przywoływanych twórców, ile jednego z prawicowych polityków, brzmiące następująco: „ważne, kto dominuje”. Dodałbym doprecyzowanie: czy na tyle, by wykluczać? Z dostępnych nam paradygmatów zarządzania kulturą dominuje bądź nacisk na dziedzictwo historyczne (realizowany w formie „polityki historycznej”), bądź na kulturę współczesną, zwróconą względem przeszłości rewersem, traktowaną przez polityków jako ornament przemian społeczno-kulturowych. Czy naturalna dla politycznego i ideowego sporu potrzeba „dominacji” nie przybiera w każdym kolejnym wyborczym cyklu formy „wykluczenia”, bliższej plemiennemu jednoczeniu przez podbój niż budowaniu wspólnoty?

W kolejności trzeciej nadciąga to, co pozostaje utrwaloną formą reakcji struktur biurokratycznych na komplikujący się świat, czyli – centralizacja zarządzania, oznaczająca w coraz bardziej wyrazistej praktyce ograniczanie

autonomii instytucji kultury przez działających w układzie politycznym ich organizatorów. Niesie ona ryzyko atrofii zawodowych standardów, których depozytariuszami pozostają organizacje zawodowe i pozarządowe, skuteczne wszak o tyle, o ile zachowują z tym „układem” politycznym relacje (np. poszukując legislacyjnych gwarancji przestrzegania prawa pracy czy zachowania tożsamości zawodowej).

Czwartym „jeźdźcem Apokalipsy” jest relatywnie nikła sprawczość struktur państwa i jego instytucji w konkurencji z szybciej reagującą na potrzeby społeczne kulturą nieinstytucjonalną (przemysły kultury, pośrednicy kulturowi etc.). Ale to już opowieść na inny tekst.

RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA I JEJ GWARANCJE

Spojrzenie z perspektywy użytkownika, uczestnika kultury (nie zaś – „zarządzania” nią) uczy doceniać różnorodność z niezbędną dawką okresowo zmiennej przewagi tej wrażliwości, która jest uczestnikowi najbliższa. W świecie zarysowanych wyżej „wyzwań i przyczyn”, w którym polityczne konotacje organizatorów (a w ślad za nimi – menedżerów instytucji) zaczynają przypominać znaną z nowożytnej Europy formułę „cuius regio, eius religio”, szansą zachowania kulturowej różnorodności pozostaje pluralizm organizatorów. Niczego nie ujmując „wokabularzowi” instrumentów, pozostających w dyspozycji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Sławomir Mrozek dodawał, ze znanych Mu powodów, „i Przemysłu Ciężkiego”) należy dostrzegać autonomiczne względem niego obszary potencjalnie użyteczne dla czytelników Maeterlincka i Adorna: muzea działające w strukturach wyższych uczelni, kościołów i związków wyznaniowych, także samorządowe, czy – mniej znane – organizowane przez Instytut Pamięci Narodowej i inne organy władzy publicznej.

Czy to znaczy, że nie należy doceniać instytucji administracji rządowej? Warto dostrzec jedynie, iż wzorem mniej chwalebnych doświadczeń II Rzeczypospolitej miewają one skłonność do semantycznego (i faktycznego) zawłaszczania słowa „państwo”. Warto dostrzec również fakt historycznie

dany, iż zdarza się kulturze (prze)trwać „noce muzeów” mimo braku (własnego) państwa. Czy to znaczy, że nie należy doceniać wagi rozwiązań legislacyjnych dla zabezpieczenia spraw ważnych dla muzealnych środowisk (np. w formie znowelizowanej „Ustawy o muzeach”)? Należy, ale jest to szacunek zwrócony ku przeszłości (vide: załącznik); traci na znaczeniu w czasach, gdy obarczona grzechami „kauzyperdalizmu” legislacja staje się po(d)ręcznym instrumentem nadażania za rzeczywistością, nie zaś jej strategicznego (i elastycznego zarazem) projektowania. Pytania o to, kto jest „sędzią prawdziwym”, odkładam na bok jako zbyt polityczne.

Ze względu na analogiczne „aggiornamento” należałoby zredefiniować formułę „polityki historycznej” jako jednego ze wspomnianych paradygmatów zarządzania kulturą. Nie ma dla tej „polityki” lepszego uzasadnienia niż fundujące polskie muzealnictwo zdanie przypisywane Izabeli Czartoryskiej „Przeszłość przyszłości”. Czy jest jednak jeszcze możliwa „polityka historyczna”, realizowana przez administrację rządową i podległe jej instytucje, nienastawiona na „zdominowanie” wspólnoty? Czy należy ją jeszcze odnosić do szerokiego obszaru naukowej refleksji nad przeszłością (regulowanej wszak zasadą wolności badań), czy raczej – ograniczyć do zagadnień zaliczonych wprost do politycznej agendy danej ekipy sprawującej władzę, a których realizacja wymaga specjalistycznej wiedzy (np. restytucja dobra kultury)? W państwie zróżnicowanym ideowo i kulturowo, które pozostaje demokratyczne, nie ma możliwości, by „politykę historyczną” uspołnić; może warto ograniczyć jej zakres, by uczynić możliwym w realizacji i niekonfrontacyjnym?

STANDARD TOŻSAMOŚCI ZAWODOWEJ

Na koniec dnia człowiek siada zwykle nad kartką papieru, by podsumować, czy zostało zrobione to, co najważniejsze. Na koniec tekstu, w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o tożsamość zawodową osoby pracującej w muzeum, jest miejsce na symboliczną podróż do kontekstów znaczeniowych Muzeum Diecezjalnego w Sandomierzu (i innych mu podobnych), które na zlecenie władz kościelnych, we współpracy z lokalnym środowiskiem duchownych i

regionalistów, poddawał w 1937 r. modernizacji Karol Estreicher jr., wówczas starszy asystent w Zakładzie Historii Sztuki UJ; ten sam, który za kilka lat zajmie się dokumentowaniem strat kulturalnych Polski. Estreicher zobowiązywał się:

[...] przenieść, **rozplanować** i **urządzić** mieszczące się dotąd w gmachu Seminarium Duchownego w Sandomierzu Muzeum Diecezjalne do Domu Długosza [...]. Sporządzić **katalog** i **inwentarz** [...]. **Wyszkolić** personel [...], by mógł udzielać należytych objaśnień **zwiedzającym**.

Przekładając na dzisiejszy język: chodzi o zarządzanie instytucją, czyli jej zbiorami, osobami zatrudnionymi, z myślą o uczestnikach kultury. Idea nieustannie ambitna i poddana ryzyku ograniczającej „dominacji”.

POST SCRIPTUM

Osoby zainteresowane badaniami nad najnowsza historią muzealnictwa w Polsce znajdą poniżej skany dokumentów przekazanych autorowi tekstu przez dr Bożenę Steinborn, z możliwością wykorzystania w pracy zawodowej; są to:

- 1) Uchwała Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Pracowników Muzeów Dolnośląskich, październik 1980 r.
- 2) Wyciąg ze Sprawozdania Komisji Muzeów Stowarzyszenia Historyków Sztuki za lata 1987–2006.

1980

Uchwała Komitetu Załościcielstego NSZZ "Solidarność" Pracowników Muzeów Dolnośląskich

Wyrasamy pełną solidarność z postawą robotników całego kraju i ich dążeniami oraz porozumieniem zawartym w dn. 31 sierpnia 1980 r. przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Gdańsku i Komisję Rządową. Wobec kryzysu gospodarczego w podstawy bytu narodowego, uświadomimy swój obywatelski obowiązek działać w celu ratowania polskiej kultury. Odnowa musi objąć również placówki ochrony dóbr kultury jakimi są muzea polskie. Wieloletnie zaniedbania i lekceważenie potrzeb tych instytucji, potrzeb ludzi w nich pracujących czynią konieczność zmian w muzealnictwie niekiedy natychmiast.

Postulaty ogólne:

- 1. Zwiększenie procentowego udziału wydatków na kulturę, naukę i oświatę w budżecie państwa.
2. Zniesienie ingerencji cenzury w prace naukowe /w tym publikacje i działalność wystawienniczą muzeów/.
3. Udostępnienie społeczeństwu Planu Rewolucyjnego w budynku wzniesionym na ten cel we Wrocławiu /z funduszy pochodzących w przeważającej części ze składek społecznych i realizację się z tych funduszy/.
4. Odwołanie symptomatycznej dla dotychczasowej polityki kulturalnej decyzji, dotyczącej budowy w sążbrach pomnika Trudu Górniczego /w obecnej formie realizacji koszt jego wynosi ok. 60 mln zł/. Przeniesienie uszeregowanych na ten cel funduszy na placówkę kulturalną służącą górnikom i całemu społeczeństwu sążbrach.

Postulaty muzealne:

- 1. Stwierdzając fakt postępującej degradacji roli muzeów w Polsce należy podjąć zdecydowane działania zmierzające do przywrócenia im właściwej rangi w życiu społeczno-kulturalnym kraju jako instytucjom powołanym do opieki nad najcenniejszymi skarbami kultury narodowej. Powinno to znaleźć odbicie w znaczących

niś dotychczasowe udziały muzealnictwa w wydatkach budżetowych państwa /utrzymanie w należytym stanie muzeów i chroniącej je substancji lokalowej, ich zabezpieczenie i powiększenie zasobów muzeów/.

- 2. Wobec pogłębiającej się dezintegracji środowiska muzealnictwa wprowadzenie w strukturze organizacyjnej muzealnictwa zmian zmierzających do ściślejszego współdziałania muzeów zwłaszcza w zakresie gromadzenia i opracowywania zbiorów, w zakresie polityki wystawienniczej oraz w sprawie możliwości ekspozycji w poszczególnych placówkach najciekawszych zabytków sztuki i kultury z ich regionu.

- a/ wprowadzenie zmian mających na celu podniesienie poziomu działalności merytorycznej mniejszych muzeów /zw. terenowych/. Utworzenie w związku z tym nowych okręgów muzealnych, odpowiadających terytorialnie tradycyjnie ukształtowanym regionom.
b/ zrezygnowanie z używania w oficjalnej nazwie muzeów przymiotnika "okręgowy", jako określającego na sposób biurokratyczny jedynie funkcję organizacyjną placówki a nie jej charakter.

- 3. Opracowanie perspektywnego programu rozwoju sieci muzeów.
4. Wprowadzenie ochrony nazwy "Museum".

- a/ zlikwidowanie placówek nie odpowiadających określonym wymogom formalnym deprecjonującym status instytucji naukowo-oświatowej i pracownika muzealnictwa.
b/ zaostrzenie kryteriów przy wydawaniu zezwoleń na tworzenie nowych placówek /po zaspokojeniu przez komisję ekspertów muzealnych/.

- 5. Objęcie muzeów podlegających innym resortom określoną formą opieki merytorycznej ze strony Ministerstwa Kultury i Sztuki. Wprowadzenie w tych muzeach jednolitych przepisów dotyczących zwłaszcza gromadzenia i opracowywania zbiorów oraz ich konserwacji.
6. Zrównanie praw i przywilejów wszystkich muzeów.
7. Unieszkodliwienie merytorycznej działalności od władz terenowych /zwłaszcza w zakresie tematyki opracowań i wystawiennictwa/.
8. Odwołanie decyzji stenograficznej niektórych muzeów ze składek budżetowych. Proponujemy realizację na zasadach jednolitej budżetowej jasnej i przeprowadzenia przy współdziałaniu przedstawicieli zainteresowanych muzeów. Wypracowane fundusze powinny być wykorzystywane przez same muzea na potrzeby własne.

- 9. Dotowanie krytycznej analizy dotychczasowych metod pozyskiwania publiczności muzealnej.
10. Wytypowanie w większych ośrodkach muzealnych dróżkami o wysokim poziomie poligraficznym na potrzeby muzeów /wzrost poziomu dotychczasowych zbiorów, studenci cyfry wydawniczej, misie i książki z materiałów itp./.

Propozycje do Rady Praw i Obowiązków Pracowników Muzeów

Ze spraw pierwszorzędnej wagi dla przywrócenia polskiego muzealnictwa należy zacząć sprawę statusu pracownika muzeum. Kodyfikacja dotychczasowej uchwały Rady Praw i Obowiązków Pracowników Muzeów, zapewnienie właściwej wymiaru życia i pracy, przejawy się do stabilizacji kadry pracowniczej i podniesienia jej poziomu merytorycznego. W końcu winny znaleźć rozwiązanie następujące problemy:
1. Wprowadzenie nowego, jednolitego dla wszystkich muzeów taryfikatora wynagrodzeń, wyliczonego od poziomu średniej krajowej, winno on być odbiciem wyjątkowej odpowiedzialności grupy zawodowej - intelektualnej w skali kraju - sprężającej opłaty nad dobrami kultury narodowej.
2. Zwiększenie dotacji na wydatki na wydatki pracownicze do 5 lat /bez względu na rodzaj zakładu pracy i sposób świadczenia stosunku pracy, z wyjątkiem wszelkich dyscyplinarnych i porządkowych/.

- serwacji, fotograficznej, technicznej/.
a/ wprowadzenie odpowiedniego dodatku za pracę w warunkach niebezpiecznych dla zdrowia /zgodnie z zasadami higieny/.
4. Kierowanie się w doborze i awansowaniu pracowników wyłącznie ich przydatnością w pracy zawodowej, kwalifikacjami oraz etyką zawodową.
5. Ochrona praw autorskich pracowników muzeów /opracowania katalogowa, opracowanie wystaw, dokumentacje konserwatorskie i inne/.
6. Zorganizowanie wszelkich służb pomocniczych kwalifikacji pracowników muzeów i zapewnienie im na to środków /materiały podglądowe, kurty jazykowe obcych, materiały udział w sesjach naukowych, zjazdach stołowych i wycieczkach/.
7. W różnym stopniu dostępny dla muzeów całej Polski demokratyczny rozdział wyjazdów studenckich.
a/ uwzględnienie przyjęcia kompetencji Konserwatora Zabytków i zaostrzenie kryteriów powoływania na to stanowisko.
8. Przesunięcie przy wyjazdach z wyjątkiem ograniczonymi zasady bezpośredniego nadzoru pracowników pracujących w muzeach.
9. Priorytet w przydziale proze dezinwencji na przywilej wyjazdów w celach studyjnych i stołowych.
10. Wprowadzenie 6-cio tygodniowego urlopu płatnego dla pracowników merytorycznych.
11. Prawo do wolnego soboty bez odpowiadania dla wszystkich pracowników muzeów na pracowniczym mieście, święta, wolny sobota - dzisiaj wolny i 100 % wynagrodzenia za dzień.
12. Ułatwienie zasad przyznawania urlopu bezpłatnego.
13. Zrealizowanie przepisów dotyczących zasad delegowania i zaliczenia delegacji.
14. Prawo do korzystania z uprawnień pracowniczych /min. miłośnik kolekcji/ dla członków rodzin, będących na utrzymaniu pracowników muzeów, kobietom na bezpłatnych urlopek macierzyńskich, rencistów i emerytów/.
15. Zniesienie cenzury wieku dla zatrudnionych w muzealnictwie.
16. Zapewnienie rzeczywistej odpłatności za przejazd indywidualne w okresie urlopu dla pracowników korzystających z wszelkich zorganizowanych.

Postulaty lokalne:

- 1. Stworzenie platformy współpracy muzeów wrocławskich w zakresie działalności merytorycznej i gospodarno-technicznej.
2. Stworzenie międzynarodowej placówki konserwacji zabytków.

Podpis 1980

Komitet Załościcielstego NSZZ "Solidarność" Pracowników Muzeów Dolnego Śląska

.....
.....
.....

Prof. Jerzy Malinowski

Przypomnienie pierwszego Konwersatorium z historii fotografii z 1986 roku

Przed 40-laty, w dniu 16 kwietnia 1986 roku odbyło się w Sali konferencyjnej w Instytucie Sztuki PAN pierwsze Konwersatorium z historii fotografii. Zorganizowali je dr Wanda Mossakowska i piszący te słowa prof. Jerzy Malinowski – ówczesny wicedyrektor placówki. Informacja o spotkaniu została zamieszczona przez Wandę Mossakowską w „Biuletynie Historii Sztuki” 1987, nr ¾.

Konwersatoria odbywały się dwa razy do roku – następne miało miejsce 19 listopada 1986 roku. Uczestniczyli w nich przedstawiciele starszej generacji – pracownicy bibliotek i muzeów, opiekujący się zbiorami fotograficznymi, a także młodszy wiekiem badacze, wykładowcy, krytycy artystyczni i kuratorzy wystaw. Wśród uczestników byli m.in.: Urszula Czartoryska, Aleksandra Garlicka, Jadwiga Ihnatowicz, Krystyna Lejko, Jerzy Malinowski, Wanda Mossakowska, Tadeusz Rutkowski, Adam Sobota.

W 1989 roku w 150 rocznicę wynalezienia fotografii, podjęta została decyzja o założeniu Stowarzyszenia Historii Fotografii. Przygotowałem wniosek i zanieśliłem go do Sądu Wojewódzkiego w Warszawie.

Prezesem pierwszego zarządu Stowarzyszenia została dr Wanda Mossakowska, a w jego skład weszli: Urszula Czartoryska, Ewa Furmańska, Tadeusz Rutkowski, Dominik Dubiel, Lech Lechowicz i Zbigniew Zegan. (Według strony internetowej AHF.) Po rejestracji odbyła się w Instytucie Sztuki 2-dniowa konferencja naukowa.

Odbite w sztuce.

Kwestie społeczne w twórczości Leopolda Gottlieba i Meli Muter

24 kwietnia - 24 sierpnia 2026

Współpraca:

Patronat:

ART & MODERN FOUNDATION

FUNDACJA IM. RÓŻY LUKSEMBURG - PRZEDSTAWICIELSTWO W POLSCIE

INSTYTUT POLONIKA

Czy sztuka sprzed stu lat może być głosem w sprawach, które wciąż są z nami? Myślimy, że tak.

24 kwietnia odbył się wernisaż wystawy ***Odbite w sztuce. Kwestie społeczne w twórczości Leopolda Gottlieba i Meli Muter*** w Art & Modern Foundation, Warszawa, ul. Jagiellońska 56/1/1a (wejście od Placu Hallera)

Prace powstałe głównie w okresie międzywojennym mogą posłużyć jako swoista soczewka do dostrzeżenia problemu wykluczenia społecznego, aktualnego również dziś.

Ekspozycja, przygotowana z okazji 150. rocznicy urodzin artystki, koncentruje się na twórczości dwojga przyjaciół, których łączyła wrażliwość społeczna i inspiracje ideami lewicowymi. Artyści portretowali osoby marginalizowane: ubogich, spracowanych, migrantów, osoby z

niepełnosprawnościami czy przedstawicielei mniejszości społecznych. Ich dzieła wyróżnia empatia oraz próba zrozumienia odmienności – postawa rzadko spotykana w sztuce tamtego czasu.

Na ekspozycji zaprezentowanych jest kilkanaście prac – obrazy olejne, akwarele, drzeworyty i rysunki – przybliżające całe spektrum mediów używanych przez artystów.

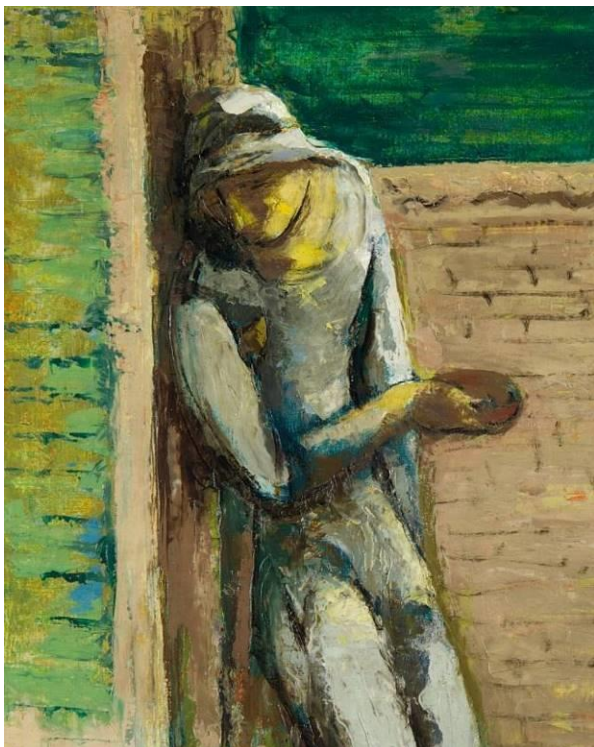
Wyjątkowym elementem wernisażu było odczytanie odnalezionych listów Meli Muter do Leopolda Gottlieba w wykonaniu aktorki Katarzyny Loranc. To była wyjątkowa okazja, by jeszcze głębiej wejść w relację artystów i kontekst ich twórczości.

Wystawa potrwa do 24 sierpnia 2025.

Wstęp wolny!

Współpraca: Fundacja im. Róży Luksemburg

Patronat honorowy: Instytut POLONIKA

Dyrektor Muzeum Archidiecezji Warszawskiej
dr Piotr Kopszak
zaprasza

na otwarcie wystawy

ART DĒCO I SACRUM

SZTUKA DEKORACYJNA DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO

środa 22 kwietnia,
godzina 18:00

ul. Dziekanka 1, 00-279 Warszawa

Prof. Jerzy Malinowski

Publikacja **Marii Zientary *Sztuka Krakowa 1945-2000***, tomy 1-3

Książka Sztuka krakowska 1945-2000 autorstwa Marii Zientary to 3-tomowa edycja: t. 1, *Socrealizm i czas „odwilży” (1945-1959/1960)* (2020); t. 2, *Mała stabilizacja i dekada złudzeń (1960-1980)* (2022); t. 3, *Schyłek i transformacja (1980-2000)*. Poprzedza ją równie obszerna publikacja *Krakowscy artyści i ich sztuka w latach 1939-1945* (2013). Tomy 1-3 były przedmiotem moich recenzji w latach 2019, 2020 i 2022.

Wspomniane tomy tworzą jedyną tego rodzaju „materiałową” syntezę najważniejszego – obok Warszawy – polskiego środowiska artystycznego. Dzięki bardzo bogatej dokumentacji źródłowej i bibliograficznej oraz doborowi dzieł sztuki niekiedy mało lub zupełnie nieznanymi (m.in. ze zbiorów Muzeum Krakowa) praca ma walor podstawowej pozycji w badaniach krakowskiej i polskiej sztuki powojennej. Za datę końcową Autorka przyjęła rok 2000. Jednak słusznie, charakteryzując twórczość żyjących (lub zmarłych po tym roku) artystów, przekroczyła tę datę, dochodząc czasem do naszych dni, co daje możliwość pełniejszej ich charakterystyki.

Poszczególne tomy są dużej objętości. Na przykład tom 3 liczy około 470 stron tekstu oraz bibliografię (około 100 stron) i paręset fotografii.

Na początku tomów znajdują się rozdziały poświęcone polityce i jej oddziaływaniu na środowisko twórcze. Autorka szeroko omówiła w nich m.in. politykę kulturalną, zagadnienia relacji między państwem i środowiskiem artystycznym, problemy wolności twórczej i cenzury.

Po wspomnianych rozdziałach dotyczących zagadnień politycznych Maria Zientara opracowała rozdziały poświęcone architekturze. Przedstawiła w nich ewolucję koncepcji przestrzennej Krakowa od miasta przemysłowego do miasta będącego centrum kultury, nauki, turystyki i lecznictwa. W układzie bardziej chronologicznym Autorka dokonała przeglądu projektów urbanistycznych, a następnie obiektów architektury mieszkalnej, użyteczności publicznej, szczególnie sakralnej – kościołów i klasztorów,

których projektowanie stwarzało namiastkę niezależności twórczej. Wybrane obiekty reprezentują idee późnego modernizmu i postmodernizmu.

W odmienny sposób niż w dalszej części pracy ujęte zostało zagadnienie autorstwa dzieł architektury. Zastanawia wciąż dużo nazwisk zapoznanych architektów bez dat życia, za to opatrzonych znakiem zapytania. Pozytywnym elementem jest zebranie literatury dotyczącej ówczesnej architektury Krakowa.

Odmienne potraktowane zostało środowisko artystyczne, którego dotyczą zasadnicze części tomów. W przypadku analizy dzieł artystów plastyków Autorka przedstawiła panoramę zjawisk stylistycznych i ikonografii, będącej także reakcją na wydarzenia polityczne.

W częściach tomów omówionych zostało kilkuset malarzy, rzeźbiarzy i grafików. Jest to ujęcie na skalę niespotkaną dotąd w badaniach nad sztuką polską. Każdemu artyście Autorka poświęciła dłuższą lub skromniejszą uwagę w zależności od artystycznej rangi, pozycji w środowisku, a także roli w przemianach krakowskiej i polskiej sztuki. Od informacji biograficznych – o wykształceniu, przynależności do grup czy kręgów artystycznych przeszła do analizy twórczości, wykorzystując katalogi wystaw, wypowiedzi artystów i recenzje krytyków, a także publikacje naukowe, wreszcie materiały źródłowe, archiwalne. Tekstowi książki towarzyszą fotografie dzieł omawianych artystów.

Artyści podzieleni zostali na grupy według tendencji formalnych, motywów pojawiających się w ich twórczości, a także nowych mediów czy technik. Trzeba dodać, że Maria Zientara problematykę sztuki współczesnej Krakowa zinterpretowała na tle sztuki polskiej. Pojawia się też w tekstach analiza wielu zjawisk sztuki europejskiej i światowej, w której odwołała się do zagranicznych publikacji o sztuce i metodologii humanistyki.

Bez wątplenia Autorka samodzielnie wykonała ogromną pracę. Przez wiele lat pracy w Muzeum Krakowa dokumentowała twórczość krakowskich artystów, organizując wystawy m.in. w Wieży Ratuszowej, połączone z wydawaniem katalogów i publikacji. Poszukiwała ich dzieł w zbiorach muzeów (także poza Krakowem), galerii, u artystów i w zbiorach prywatnych. Dzięki Jej staraniom powstał zbiór współczesnej sztuki krakowskiej w Muzeum

Krakowa, chyba dziś równorzędny w stosunku do zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Prowadziła kwerendy w archiwach m.in. Akademii Sztuk Pięknych, oddziału Związku Polskich Artystów Plastyków, Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych, Bunkru Sztuki oraz galerii i zbiorów prywatnych.

Książka ma charakter naukowy. Skierowana jest do badaczy – specjalistów w zakresie polskiej sztuki współczesnej. Charakterystyka setek artystów różnych generacji i kręgów, znanych niekiedy wąskiej grupie krytyków i historyków sztuki, pracowników muzeów i galerii stanowi podstawowe źródło wiadomości. Jest podstawowym kompendium wiedzy i punktem wyjścia do przyszłych badań nad sztuką Krakowa i Polski.

Maria Zientara

Sztuka krakowska 1945–2000

Tom 1. Socrealizm i czas
„odwilży” (1945–1959/1960)

Biblioteka Krzysztoforska

Maria Zientara

Sztuka krakowska 1945–2000

Tom 1. Socrealizm i czas „odwilży” (1945–1959/1960)

Muzeum Krakowa
Kraków 2020

Spis treści

Przedmowa	7
Wstęp	9
Rozdział I.	
Punkt wyjścia. W pojałtańskiej Polsce (1945–1948)	
1. Budowa systemu społeczno-gospodarczego. Status artysty w państwie socjalistycznym. Szkolnictwo plastyczne, instytucje opieki nad sztuką, czasopisma	13
2. Powojenny Kraków	26
3. Odraagowywanie wojny	28
4. Grupa Młodych Plastyków. Poszukiwania, inspiracje, propozycje	64
5. Jaka powinna być polska sztuka?	75
Rozdział II.	
Sztuka z partią (1949–1954)	
1. Stalinizm po polsku. Uniformizacja życia artystycznego	83
2. Zmiany urbanistyczne i architektoniczne	91
3. Artyści w służbie realizmu socjalistycznego. Tematy. Ewolucja formy	116
4. Rośnie Nowa Huta – miasto i kombinat w sztuce krakowskiej	187
5. Sztuka kolektywna. Grupa Dziewięciu Grafików, Grupa Krąg, Grupa Samokształceniowa i Andrzej Wróblewski	203
6. Nowocześni i socrealizm	220
Rozdział III.	
Skutki „odwilży” (1955–1959/1960)	
1. Przemiany polityczno-gospodarcze. Liberalizacja polityki kulturalnej	235
2. Odwrót od socrealizmu. Urbanistyka i architektura	244
3. Wracają nowocześni. Arsenał i Wystawa Dziewięciu	255
4. Reaktywacja Grupy Krakowskiej. Inne ugrupowania	263
5. Sztuka po „odwilży”	268
Podsumowanie	299

Znaczącym walorem książki Marii Zientary pt. *Sztuka krakowska 1945–2000. Cz. 1. Socrealizm i czas „odwilży” (1945–1959/1960)* jest rozległa baza źródłowa, krytycznie wykorzystana w warstwie metodologicznej. (...) Cenne jest również wykorzystanie prasy – nie tylko tej specjalistycznej, na łamach której znalazły odbicie zmieniające się trendy w sztuce – ale również tej codziennej pokazującej dzień powszedni mieszkańców Krakowa, ich aktywność kulturalną oraz bogactwo wydarzeń, w których mogli wziąć udział. Prasa przydała się również do zobrazowania zmian zachodzących w życiu politycznym i gospodarczym kraju. Książkę polecić można wszystkim osobom zainteresowanym historią sztuki okresu Polski Ludowej. Z pewnością znajdą tam interesujące informacje na temat powstających dzieł, biografii twórców, ale również realiów polityczno-gospodarczych, w których przyszło im pracować.

Z recenzji dr hab. Agnieszki Chłosty-Sikorskiej

Książka *Sztuka krakowska 1945–2000. Cz. 1. Socrealizm i czas „odwilży” (1945–1959/1960)* autorstwa Marii Zientary jest drugą monumentalną pozycją wydawniczą tej autorki po publikacji *Krakowscy artyści i ich sztuka w latach 1939–1945*, wydanej przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa w 2013 roku. (...) Dzięki bardzo bogatej dokumentacji źródłowej i bibliograficznej oraz doborowi dzieł sztuki niekiedy mało lub zupełnie nieznanymi (m.in. z niepublikowanych zbiorów Muzeum Krakowa) praca posiada walor podstawowej pozycji w badaniach krakowskiej i polskiej sztuki powojennej. Autorka interpretację procesu artystycznego opatruje szerokim kontekstem historycznym, analizując związki między sztuką a polityką w pojałtańskiej Polsce i Europie Wschodniej, które określała kulturowa ideologia radzieckiego socrealistycznego realizmu.

Z recenzji prof. Jerzego Malinowskiego

Maria Zientara

Sztuka krakowska 1945–2000

Tom 2. Mała stabilizacja
i dekada złudzeń (1960–1980)

Biblioteka Krzysztoforska

Maria Zientara

Sztuka krakowska 1945–2000

Tom 2. Mała stabilizacja i dekada złudzeń (1960–1980)

Muzeum Krakowa

Kraków 2022

Spis treści

Przedmowa	7
Wstęp	9
Rozdział I. Polityka gospodarcza i kulturalna w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych	13
Rozdział II. Zmienia się krajobraz. Modernistyczny zwrot w architekturze lat sześćdziesiątych	45
Rozdział III. Ewolucja modernizmu w latach siedemdziesiątych. Wpływ kryzysu gospodarczego na architekturę	83
Rozdział IV. W kręgu metafory. Marzyciele, prześmiewcy, przerażacze	107
Rozdział V. Przede wszystkim kolor	153
Rozdział VI. Jak najbliżej życia. Realności	187
Rozdział VII. Sztuka inspirowana kulturą ludową	255
Rozdział VIII. Sztuka fasadowa. Początki oporu	273
Rozdział IX. W kręgu tradycji chrześcijańskiej	327
Rozdział X. Reminiscencje wojenne	343
Rozdział XI. Abstrakcyoniści, konceptualiści, performerzy i inni	351
Podsumowanie	429
Abstract	435

Książka *Sztuka krakowska 1945–2000. T. 2. Mała stabilizacja i dekada złudzeń (1960–1980)* autorstwa Marii Zientary jest trzecią monumentalną pozycją wydawniczą tej autorki po publikacji *Krakowscy artyści i ich sztuka w latach 1939–1945* oraz części 1 trzytomowej edycji *Sztuka krakowska 1945–2000 pt. Socrealizm i czas „odwilży” (1945–1959/1960)*.

Wspomniane trzy tomy i przewidywany czwarty tworzą jedyną tego rodzaju „materiałową” syntezę sztuki najważniejszego – obok Warszawy – polskiego środowiska artystycznego. W poprzedniej recenzji podkreślałem, że „dzięki bardzo bogatej dokumentacji źródłowej i bibliograficznej oraz doborowi dzieł sztuki, niekiedy mało lub zupełnie nieznanymi (m.in. ze zbiorów Muzeum Krakowa), praca posiada walor podstawowej pozycji w badaniach krakowskiej i polskiej sztuki powojennej”. (...) Znając poprzednie dwa tomy i treść obecnie recenzowanego gorąco polecam go do druku. Praca Marii Zientary będzie bardzo cenną publikacją; wraz z poprzednimi tomami stworzy ona jedyne tego rodzaju kompendium wiedzy o sztuce Krakowa w XX wieku. Będzie podstawą do przyszłych badań i dyskusji naukowych.

Z recenzji prof. dr. hab. Jerzego Malinowskiego

Opracowanie Marii Zientary pt. *Sztuka krakowska 1945–2000. T. 2. Mała stabilizacja i dekada złudzeń (1960–1980)* wnosi niezaprzeczalny wkład do badań poświęconych kwestii rozwoju polskiej sztuki. Autorka w sposób staranny, z dbałością o szczegóły, zaprezentowała rozwój sztuki krakowskiej w latach 1960–1980. Wykorzystała przy tym bogatą bazę źródłową – materiały archiwalne, prasowe, wspomnienia i pamiętniki oraz liczne opracowania, które znakomicie oddają omawiane trendy. (...) Podjęcie tego zagadnienia badawczego jest ze wszech miar uzasadnione i potrzebne. Autorka nie tylko opisała trendy obecne w sztukach plastycznych, grafice i architekturze, ale bogato zilustrowała je licznymi przykładami (...). Całość osadziła w szerokim kontekście historycznym, gdyż pomijając go, otrzymalibyśmy obraz niepełny. Trudno byłoby zrozumieć nie tylko tematykę podejmowaną przez artystów, ale także problemy, z jakimi się borykali i decyzje, jakie podejmowali. (...)

Książkę polecić można wszystkim osobom zainteresowanym historią sztuki okresu Polski Ludowej, a szczególnie pasjonatom środowiska krakowskiego. Z pewnością znajdą tu ciekawe informacje dotyczące panujących trendów, powstających dzieł, biografie twórców, ale również umiejscowienie ich w realiach polityczno-gospodarczych.

Z recenzji dr. hab., prof. UP Agnieszki Chłosty-Sikorskiej

Maria Zientara

Sztuka krakowska 1945–2000

Tom 3. Schyłek i transformacja
(1980–2000)

Biblioteka Krzysztoforska

Maria Zientara

Sztuka krakowska 1945–2000

Tom 3. Schyłek i transformacja (1980–2000)

Spis treści

Przedmowa	7
Wstęp	9
Część I. Schyłek (1980–1989).....	15
Rozdział 1. Erozja systemu polityczno-gospodarczego. Życie artystyczne w obiegu oficjalnym i niezależnym	17
Rozdział 2. Kraków w latach osiemdziesiątych. Późny modernizm i postmodernizm	55
Rozdział 3. Solidarni. Sztuka kontra władza. Tematy, motywy, symbole i znaczenia	81
Rozdział 4. Ewolucja sztuki tradycji chrześcijańskiej	143
Rozdział 5. W orbicie postmodernizmu. Początki	169
Rozdział 6. Performerzy	191
Rozdział 7. Sztuka fasadowa	197
Rozdział 8. Pamięć wojny	221
Część II. Transformacja (1990–2000)	227
Rozdział 1. Przeobrażenia ustrojowe i ich konsekwencje dla życia artystycznego	229
Rozdział 2. Kraków przed 2000 rokiem. Zmiany w architekturze i urbanistyce	251
Rozdział 3. Grafika w toku przemian	291

Rozdział 4. Performans i nowe media	301
Rozdział 5. Krakowska transawangarda	311
Rozdział 6. Postkoloryści	337
Rozdział 7. Być artystą swoich czasów. Realności	353
Rozdział 8. Wojna i okupacja. Bolesna pamięć	385
Rozdział 9. Artyści tradycji chrześcijańskiej	403
Rozdział 10. Metafora w sztuce	417
Rozdział 11. Inspiracje kulturą ludową	445
Rozdział 12. Mniej reguł, więcej wolności. Abstrakcyjniści	453
Podsumowanie	495
Abstract	507
Spis ilustracji	525
Bibliografia	561
Indeks osób	595
Indeks geograficzny	615
Wykaz skrótów	621

Książka *Sztuka krakowska 1945–2000*. T. 3. *Schyłek i transformacja (1980–2000)* Marii Zientary jest czwartą monumentalną pozycją wydawniczą tej autorki po publikacji *Krakowscy artyści i ich sztuka w latach 1939–1945* (2013) oraz dwóch pierwszych tomach *Sztuki krakowskiej 1945–2000*: T. 1. *Socrealizm i czas „odwilży” (1945–1959/1960)* (2020) i T. 2. *Mała stabilizacja i dekada złudzeń (1960–1980)* (2022).

Wspomniane tomy tworzą jedyną tego rodzaju „materiałową” syntezę najważniejszego – obok Warszawy – polskiego środowiska artystycznego.

Jako datę końcową autorka przyjęła rok 2000. Jednak słusznie, charakteryzując twórczość żyjących (lub zmarłych po tym roku) artystów, przekracza tę datę, dochodząc czasem do naszych dni, co daje możliwość pełniejszej ich charakterystyki.

W pracy omówionych zostało kilkuset malarzy, rzeźbiarzy i grafików. Jest to ujęcie na skalę niespotkaną dotąd w badaniach nad sztuką polską.

Z recenzji prof. dr. hab. Jerzego Malinowskiego

Książka Marii Zientary imponuje rozmachem i dogłębną znajomością środowiska artystów krakowskich.

Z recenzji prof. dr. hab. Zdzisława Nogi

Maria Zientara – historyczka sztuki, starszy kustosz Muzeum Krakowa, długoletnia kierownik Działu Historii i Sztuki Krakowa Współczesnego. Zajmuje się sztuką polską XIX i XX wieku ze szczególnym uwzględnieniem sztuki krakowskiej.

Kurorka 76 ekspozycji sztuki współczesnej, których pokłosiem jest zbiór ponad 150 dzieł sztuki podarowanych Muzeum Krakowa przez artystów. Wśród przygotowanych wystaw m.in.: ekspozycja *Do Ciebie Polsko* na 70. rocznicę odzyskania niepodległości (I Nagroda Ministra Kultury i Sztuki, 1989); *Miasto i ludzie w sztuce współczesnej* (1999) w 100-lecie powstania Muzeum Historycznego Miasta Krakowa; cykl *Z pracowni krakowskich artystów*.

Autorka książek: *Krakowscy artyści i ich sztuka w latach 1939–1945* (nagroda Sybilla 2013 za publikację) oraz *Sztuka krakowska 1945–2000* (t. 1–3, 2020–2025). Współautorka (z Waclawą Milewską i Januszem T. Nowakiem) opracowania *Legiony Polskie 1914–1918*. Historia militarna i polityczna (1998) i (z W. Milewską) *Sztuka Legionów Polskich i jej twórcy 1914–1918* (1999) oraz *Legenda Legionów* (2008).

Autorka katalogów wystaw i zbiorów Muzeum Krakowa, m.in. *Sztuka krakowska lat dziewięćdziesiątych*. Cz. I. (1999), *Z pracowni naszych artystów*. Najnowsza sztuka krakowska. Cz. II. (2005); artykułów naukowych dotyczących sztuki XIX i XX wieku – m.in. twórczości irredenckiej, sybirskiej, modernistycznej i postmodernistycznej, a także cyklu dotyczącego historii i działalności Związku Polskich Artystów Plastyków Okręgu Krakowskiego w latach 1911–2021 (wydawnictwo jubileuszowe ZPAP – *Wszystko zaczęło się w Krakowie...*, cz. I, 2021, cz. II, 2024) oraz siedmiu artykułów *Sztuka artystek polskich (1800–1960)* opublikowanych w roczniku *Krzyżstofory*. Zeszyty naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa (2006–2015).

Honorowy członek Związku Polskich Artystów Plastyków. Za działalność naukową i muzealną uhonorowana Medalem Zasłużony Kulturze *Gloria Artis*.

Muzeum Krakowa

Muzeum Krakowa

31-011 Kraków, Rynek Główny 35
 tel. 12 619 23 02, fax. 12 422 32 64
 NIP: 676 256 25 44, REGON: 382 698 540
 www.muzeumkrakowa.pl
 sekretariat@muzeumkrakowa.pl

Kraków, 3 marca 2026 roku

WYD-0610-1/26

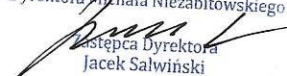
Szanowny Pan
 prof. dr hab. Jerzy Malinowski

Szanowny Panie Profesorze

Dziękuję w imieniu Muzeum Krakowa za zrecenzowanie trzech kolejnych książek serii *Sztuka krakowska 1945-2000*. Zależało nam na tym, żeby to Pan opiniował pracę naszej koleżanki jako osoba o rozległej wiedzy na temat sztuki polskiej i krakowskiej. Poczynione spostrzeżenia pozwoliły Autorce na zwrócenie większej uwagi na fakty i zjawiska niedostatecznie zasygnalizowane, na pominięcia, jak i na rozszerzenie niektórych wątków. Dziękujemy za bezstronną ocenę i zarówno krytyczne jak i pozytywne uwagi.

Ze względu na kontekst polityczny i ekonomiczny w jakim rozwijała się sztuka poprosiliśmy o recenzowanie kolejnych tomów serii *Sztuka krakowska 1945-2000* specjalistów z zakresu historii współczesnej Polski i Krakowa z Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu im. Komisji Edukacji Narodowej. Było nam miło, że konkluzje historyków były pozytywne i wskazujące na bezsprzeczną wartość merytoryczną serii. Książki zostały także wysoko ocenione przez Zarząd Okręgu Krakowskiego ZPAP, zwłaszcza pod względem wiedzy na temat środowiska i neutralności w konkluzjach. Oceny te skłoniły Dyrekcję Muzeum Krakowa do zgłoszenia tryptyku *Sztuka krakowska 1945-2000* na 46. Konkurs Wydarzenie Muzealne Sybilla 2025 w dziale projekty naukowo-badawcze.

Z poważaniem

Z upoważnienia
 Dyrektora Michała Niezabitowskiego

 zastępcy Dyrektora
 Jacek Salwiński

SERIES BYZANTINA

Studies on Byzantine and Post-Byzantine Art

VOLUME XXIII

UNIVERSITY OF OSTRAVA
POLISH INSTITUTE OF WORLD ART STUDIES

Ostrava – Warsaw 2025

ISSN 1733 - 5787

Contents

Introduction (<i>Waldemar Deluga</i>).....	7
<i>Muna Samir Maqat</i> , Christian Monuments in the Gaza Strip: The Monastery of Saint Hilarion as a Case Study.....	15
<i>Marcin Mikołajczyk</i> , Greeks in the Polish-Lithuanian Commonwealth.....	23
<i>Piotr Kondraciuk</i> , Greek community in Zamość - Culture and society.....	39
<i>Olena Derevska</i> , Greek Sinai monastery of St. Catherine in Kyiv: history and present time.....	51
<i>Stepan Jankowski</i> , Langue et l'art des Rhômaïôns d'Ukraine.....	75
<i>Daniel Dumitran</i> , Returning to the History of an Absence: The Greek Community of Alba Iulia – History and Artistic Heritage.....	87
<i>Claire Brisby</i> , The Greek Enlightenment in Bulgarian lands: <i>Eugenios Voulgaris</i> and icon-painter <i>Zahari</i> from Samokov 1800–1850.....	129

Introduction

We present to you the 23rd volume of *Series Byzantina*, this time devoted to the Greek Diaspora in Central Europe. The articles presented are the result of scholarly discussions during a conference organized in Zamość in 2024. The occasion for the meeting at the Zamość Academy was the 635th anniversary of the Greek settlement in the city located in eastern Poland. Zamość, founded by Chancellor and Grand Hetman of the Crown Jan Zamoyski in 1580, became a destination for merchants from various ethnic backgrounds. From the very beginning, Greeks, Armenians, Poles, Ukrainians, Jews, and Italians settled in the city. Piotr Kondraciuk, together with his colleagues from the University of Ostrava, has once again prepared this conference. In 2010, a meeting of scholars specializing in the art of the Armenian Diaspora was held, which initiated research in Central Europe, and subsequent conferences (Gdańsk, Warsaw, Ostrava) yielded numerous scientific discoveries. The same could be said about the 2024 meeting.

Greek migrants, who constituted a wealthy ethnic group, settled in many cities in Central Europe. In 1580, Prince Vasili Ostrogski opened a higher education institution in Ostrog, known as the Academy. Meletius I of Constantinople, Patriarch of Alexandria, sent Cyril Lucaris to the Polish-Lithuanian Commonwealth, who was appointed a professor in Ostroh. Other Greeks arrived in the city, including Dionysius Rallou, a descendant of the imperial Palaiologos family, Eustace Nathanael of Crete, and Emanuel Moschopoulos. Serious discussions were then underway regarding the possibility of transferring the Patriarchate to the Polish Kingdom. Ostroh was proposed as the seat of the patriarchate, with the intention of inviting Archimandrite Palaiologos as the first resident patriarch. This idea was revisited over the following decades.

At the end of the 16th century, church brotherhoods arose in the Polish-Lithuanian Commonwealth, bringing together Orthodox citizens from large cities in this country. These organizations of parishioners established confraternities, approved by the Patriarch of Constantinople. Patriarch Jeremias II of Constantinople Tranos supported the brotherhoods, granting them the title of *stauropigia*, allowing them to participate in synods. It was in Lviv that a brotherhood was founded, which included many Greeks among its members. The Patriarch of Constantinople did not visit Lviv in 1589 due to the plague, but in his

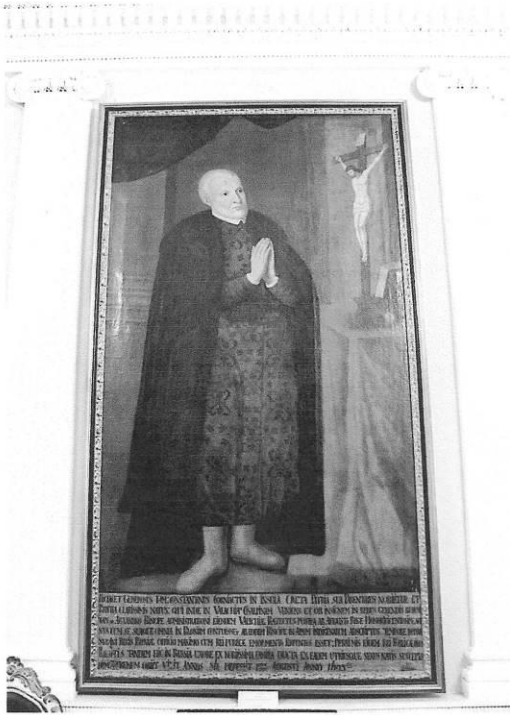

Fig. 1. Anonymous painter, Portrait of Konstanty Korniakt, Lviv Historical Museum

decreed, he confirmed the brotherhood, school, and printing house established by Patriarch Joachim of Antioch. He then arrived in Krasnystaw, Ternopil, and Kamianets-Podilskyi.

In 1566, the merchant Konstanty Korniakt (Konstantinos Korniaktos, fig. 1) received a privilege from King Sigismund Augustus to import wine and distribute it in the Polish-Lithuanian Commonwealth, and in 1568, a privilege from Sultan Selim II to distribute it from Crimea. Settling in Lviv, he was able to import cotton, honey, cattle hides, and furs. In 1571, the king granted the Greek a noble title (with the Krucyna coat of arms).

Many other Greeks settled in Lviv, including Yany Afendyk, Marek Langisz, Mano Mazapeta, Krzysztof Mazaraki, George (Georgios) Papara, Cyriak Papara, and Hatzikiriakis Vourliotis. Diplomatic and religious contacts with Constantinople and other

Eastern Churches were also maintained in the 17th century. In 1644, Meletios, Metropolitan of Ephesus and Exarch of Asia Minor, arrived in the Polish-Lithuanian Commonwealth on behalf of the Eastern Patriarchate. Based on the rule of Joachim, Patriarch of Antioch, he founded brotherhoods at the churches of Sambor and Drohobych. His writings from this period are known. The Metropolitan was likely in Gdańsk, as a graphic portrait of him has survived, created by the Dutch engraver Willem Hondius after a drawing by Steven de Praet (fig. 2). The inscription identifies the subject's age. Meletios was sixty-eight years old in 1647.

Greek merchants settled in other cities of the Polish-Lithuanian Commonwealth, as well as in the Principality of Moscow. A large group lived in Kyiv and Nizhnyn. It is worth men-

Fig. 2. Willem Hondius, Portrait of Meletios, engraving, The British Museum

tioning the Greek community in Lublin, where the Greeks built their own church in 1786, after obtaining the consent of King Stanisław Poniatowski. This church was subordinate to the patriarchate in Constantinople and was only taken over by the Moscow Patriarchate during the partition period. At the same time, Greeks were also settling in Kalisz (we will learn about this in Marcin Mikołajczyk's article).

During a meeting of scholars in Zamość, a discussion was initiated on who the Greeks were who arrived in cities in the Kingdom of Poland, the Kingdom of Hungary, the Principality of Moldavia, and other neighbouring countries. Representatives of other nations were often called Greeks because they were Orthodox Christians. In Poland, the term "Greek religion" referred broadly to followers of Eastern Christianity. An interesting ethnic group whose representatives arrived in new places were the Aromanians from Epirus. They travelled as wealthy merchants, bringing home artefacts. Examples include a medieval painting from Ioannina (fig. 3) and an icon from the Monastery of St. Nicholas in Metsovo. Many of them settled in new places, sponsoring the renovation of old churches and the construction of new ones. They often funded icons, commissioning them from local artists. This is a topic for another conference, which we hope will be held in the future.

Recent years have brought us news of further destruction of monuments during armed conflicts. We wrote about the destruction in Ukraine and the tragic situation of monuments in that country. The dramatic situation of the population in Gaza and the enormous destruction are shocking. We are also learning about the destruction of monuments of Islamic and Christian art. Bethlehem University once again organized a conference on Palestinian art monuments in 2025. Publications in foreign languages are certainly necessary to inform the world about the scale of the barbarities committed in many countries.

Several important conferences were organized in 2025. Among them, the international conference "Baroque and Orthodoxy in the Cultural Area Between the Carpathians, the Danube, and the Adriatic," held in Graz, May 1–4, 2025, with the participation of scholars from Austria, Croatia, the Czech Republic, Germany, Hungary, Serbia, and Ukraine. After the signing of the Peace Treaty of Karlowitz (1699) between the Holy League and the Ottoman Empire, part of the territory occupied by the Turks was incorporated into the Habsburg Empire. Many Orthodox Christians found themselves in a different cultural world. As a result, the Orthodox world established vibrant intercultural communication with the world of the Baroque in the broad sense (artistic style, attitude to life, worldview, etc.). It turns out that this occurred under the influence of the intellectual and artistic circles of Kyiv, where Latinization began in the early 17th century. The greatest discoveries are the Serbian and Transylvanian monuments from the 18th century, which clearly have their roots in Ukrainian culture. I hope that the conference results will be published and become the basis for research on this phenomenon.

It is worth mentioning the dynamic work of Romanian scholars, who in recent years have organized extremely important conferences and published materials on artistic relations between Moldavia, Wallachia, Transylvania, and Ukraine, Poland, and Russia. This

Fig. 3. Madonna and Child, early 16th century, Museum, Ianina

Fig. 4. Painting on a wall near Bethlehem

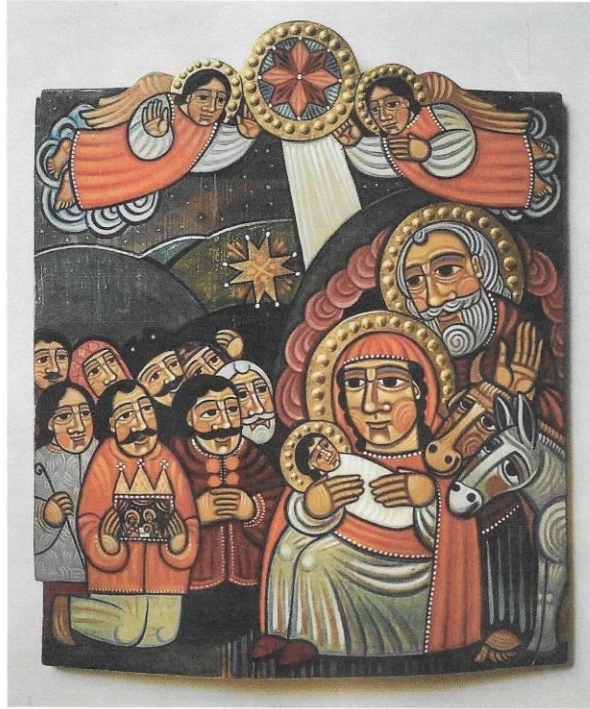

Fig. 5. Roman Zilinko,
Nativity with
Carolers, 2025

is a remarkable achievement of young researchers, who have presented us with many new aspects of post-Byzantine art. The centre in Alba Iulia (Museikon) plays a particular role. The research of Ukrainian scholars also receives great recognition, as, despite such difficult conditions, they strive to continue their work and speak at international forums to promote the art of their homeland.

A new generation of art historians is emerging, presenting the results of their research. We will have the opportunity to hear their presentations at the 25th International Congress of Byzantine Studies in Vienna (August 24–29, 2026).

Waldemar Deluga

Art of Asia

1 (14) 2025

JOURNAL

AGNIESZKA STASZCZYK

**Brahmanical Gods
as the Attendants
of Buddha
in the Sculpture
of North India**

ESTERA ŻEROMSKA

**Divine Laws Reflected
in Words, Sounds,
and Gestures:
At the Sources
of Traditional Japanese
Theatre and Drama**

MAGDALENA GUZIEJKO

**Asian Trails
of Provenance
in the Humboldt Forum**

Art of Asia
1 (14) 2025 **JOURNAL**

edited by
Bogna Łakomska

Polish Institute of World Art Studies
& Tako Publishing House
Warszawa–Toruń 2025

Academic board:
Prof. Dr Jerzy Malinowski (Polish Institute of World Art Studies – President)
Prof. Dr Ewa Balicka-Witakowska (Uppsala University – Sweden)
Prof. Dr Waldemar Deluga (University of Ostrava – Czech Republic)
Prof. Dr Monika Zin (Sächsisches Akademie der Wissenschaften zu Leipzig – Germany)

Editorial board:
Associate professor, dr hab. Bogna Łakomska
(Academy of Fine Arts, Cdansk – editor-in-chief)
Dr Joanna Wasilewska (Polish Institute of World Art Studies, Warsaw – subeditor)
Associate professor, dr hab. Dorota Kamińska-Jones
(Nicolaus Copernicus University, Torun – research secretary)

Section editors:
Dr Joanna Wasilewska (Polish Institute of World Art Studies, Warsaw) – East Asia
Associate professor, dr hab. Dorota Kamińska-Jones (Nicolaus Copernicus University,
Torun) – South, South-East & Central Asia

Language editor: Krzysztof Cieszkowski, Steve Jones

Reviews:
Prof. Dr Waldemar Deluga, Prof. Dr Jan W. Sienkiewicz, Prof. Dr Jerzy Malinowski

Cover design: Filip Pręgowski

On the cover:
Dragon, turquoise mosaic (fragment), Erlitou culture (ca. 1900–1600 BCE), excavated
from tomb M3, Yanshi Erlitou, Henan Province. Length 1,65 cm. Chinese Archaeological
Museum, Beijing. Photo: Bogna Łakomska

© Copyright by Polish Institute of World Art Studies 2025
© Copyright by Wydawnictwo Tako 2025
© Copyright by authors 2025

ISBN 978-83-66758-45-2
ISSN 3072-287X

Polish Institute of World Art Studies
ul. Wąrecka 4/6-10, 00-040 Warszawa
www.world-art.pl, biuro@world-art.pl

Tako Publishing House
ul. Słowackiego 71/5, 87-100 Toruń
www.tako.biz.pl, tako@tako.biz.pl

The book can be ordered: www.tusicyzta.pl

Art of Asia 1 (14) 2025 JOURNAL

Content

Bogna Łakomska Introduction	7
Dorota Kamińska-Jones The Sati Stele from the District Museum in Toruń in the Context Ritual Sati Memorials	13
Agnieszka Staszczuk Brahmanical Gods as the Attendants of Buddha in the Sculpture of North India. The Evolution of Attendants from the Earliest Representations to Late Periods	29
Bogna Łakomska Animal Motifs in the Religious Art of China at the End of the Tang and Song Dynasties	57
Katarzyna Michalewicz Stereotypes About Chinese and Japanese Culture in Poland's Interwar Press	89
Magdalena Guziejko Asian <i>Trails of Provenance</i> in the Humboldt Forum	141
Amelia Macioszek Flying Dragons – an Interesting Example of a Japanese Tea Set	157
Monika Jankiewicz-Brzostowska Significance of the Insignificant. Background Images in Selected <i>senso-e</i> Prints	169

Estera Żeromska
Divine Laws Reflected in Words, Sounds, and Gestures: At the Sources
of Traditional Japanese Theatre and Drama 185

Lidia Gerc
The Tsunami Museum in Banda Aceh as a Memorial 199

Magdalena Furmanik-Kowalska
When Nudity Becomes an Expression of Rebellion: the Nude
in Photography by Chinese Women Artists 223

Introduction

With this year's edition, we are pleased to present the magazine under a new title – *Art of Asia Journal*. The change marks a natural evolution in our publication's identity and focus. The previous title, *Art of the Orient*, has served us well for many years; however, we felt it was time to adopt a name that better reflects both the breadth of our subject matter and the contemporary context in which we engage with Asian art and culture. The term "Orient", while historically used, is increasingly viewed as outdated, and we wished to choose a title that speaks to today's global readership with clarity and inclusivity. *Art of Asia Journal* emphasises our continued dedication to the study, appreciation, and dissemination of Asian art in all its diversity – past and present, traditional and contemporary. The new title also distinguishes our publication from others in the field and underscores its annual, scholarly yet accessible character.

The volume opens with a text by Dorota Kamińska-Jones, who discusses a unique artefact from the District Museum in Toruń – a *sati* stele (MT/DW/171) from India depicting two widows participating in the ritual self-immolation. Made of sandstone, the stele belongs to the tradition of *sati* memorials widely found in India since the first millennium CE, particularly in Rajasthan and Madhya Pradesh. The practice of *sati*, involving the voluntary or forced burning of a widow on her husband's funeral pyre, had religious and social foundations, symbolising fidelity, purification, and the eternal union of spouses in the afterlife. *Sati* memorials – in the form of steles, handprints, footprints, or reliefs – became objects of worship, and the women themselves were venerated as saints. Although the practice was officially banned in 1829, isolated cases continued into the 20th century. The Toruń stele is a unique example of Indian sacred art in Poland, illustrating both the ritualistic and artistic dimensions of this phenomenon.

The paper by Agnieszka Staszczuk traces how Brahmanical gods, especially Brahma and Indra, were gradually incorporated as attendants of the Buddha in North Indian sculpture. It shows that in early architectural decoration like in Sanchi and Bharhut, the deities were barely distinguishable from other noble figures, functioning as narrative witnesses rather than fixed attendants. In the Kushana period art of Mathura and Gandhara, they acquired defined iconographic types – Brahma in an ascetic form with matted hair and a water vessel, Indra in a royal guise with a tiara and ornaments, which later became canonical. The Gupta art of Samath refined their symmetrical, devotional placement around the Buddha, emphasising subordination through reduced size and deferential gestures. By the Pala period, these figures became formulaic elements within complex Mahayana-Tantric compositions, symbolising the validation of the Buddha by Vedic tradition. Ultimately, the study argues that Buddhist artists were the first to give Brahmanical deities a consistent anthropomorphic form, crystallising two enduring visual archetypes in Indian religious art – ascetic and royal.

The study by Bogna Łakomska explores how animal imagery in Chinese religious art from the late Tang to the Song Dynasty reflected a deepening empathy toward nonhuman beings and their integration into moral and spiritual discourse. Against a backdrop of political turmoil and Buddhist persecution, artists and scholars such as Wang Renyu, Guanxiu, Shi Ke, Muqi, and Chen Rong portrayed animals as companions, moral exemplars, and symbols of enlightenment. In the Baoding Buddhist carvings and Chan paintings, animals embodied Buddhist and Daoist ideals of compassion, transformation, and harmony with nature. Monkeys, tigers, dragons, and other creatures were no longer mere decorative motifs but carriers of ethical meaning, depicting the taming of the mind, the pursuit of truth, and the interdependence of all life. This artistic evolution marked a transition from anthropocentrism to a more inclusive spiritual vision, where human and animal existence intertwined in a shared quest for enlightenment and moral balance.

The article by Katarzyna Michalewicz analyses how the Polish interwar press (1931–1939) portrayed Chinese and Japanese culture, revealing both fascination and misunderstanding. Journalists sought to educate readers about the Far East's spiritual and artistic heritage but often reinforced stereotypes. China was depicted as a land of dragons, emperors, silk, rice, tea, and opium – both ancient and afflicted by natural disasters – while Japan was romanticised as the "Land of the Rising Sun", home to Mount Fuji, geishas, cherry blossoms, and samurai. Despite some accurate insights, Chinese and Japanese traditions were frequently conflated. Many writers praised Far Eastern art as morally and

aesthetically superior to European art, highlighting its harmony, symbolism, and connection to nature. Others lamented Western misunderstanding and cultural imitation. Overall, the press reflected Poland's interwar curiosity about Asia, blending enlightenment with exoticism and admiration with Orientalist bias.

Magdalena Guziejko in her paper explores how the *Trails of Provenance* project at the Humboldt Forum redefines provenance research as an ethical and narrative practice that exposes the entangled histories of Asian artefacts and shaped by colonialism, diplomacy, and global trade. Through cases like the Gandharan Buddha gifted by King Amanullah Khan and the 1959 Chinese state donation to the German Democratic Republic, the study reveals how objects embody complex power relations from imperial archaeology and missionary collecting to Cold War cultural diplomacy. These examples illustrate that even "legitimate" acquisitions often reflect asymmetrical exchanges and political agendas. By integrating provenance into exhibition narratives, the Forum transforms documentation into critical pedagogy, inviting reflection on the ethics of collecting and the politics of representation. While critics question whether such transparency leads to genuine restitution or merely institutional self-justification, the Forum's approach contributes to a broader, dialogic model of museum practice that connects provenance with accountability, collaboration, and postcolonial critique.

The article by Amelia Macioszek examines dragon decorations on a Japanese tea set at the National Museum in Warsaw. It traces the long history of dragon motifs in East Asian art, noting that dragons first appeared in Chinese art during the Shang and Zhou dynasties as the slender *kui* motif, later evolving into the long dragon associated with water, rain, and fertility. Introduced to Japan with Buddhism in the 6th century, dragons became sea deities like Ryūjin and figures in myths such as Susanoo's defeat of Yamata-orochi. Over time, they became popular motifs in Japanese art and crafts, notably in Satsuma ware developed by Korean potters in the 16th century and celebrated at international exhibitions in Paris (1867) and Vienna (1873). Nineteenth-century Satsuma ceramics often featured gilded, swirling dragons in vivid relief, inspiring the mass-produced "Satsuma-style" tea sets of the mid-20th century. The Warsaw set exemplifies how dragon imagery came to embody both artistic mastery and Japan's cultural identity in global exchange.

The paper by Monika Jankiewicz-Brzostowska examines how Japanese war propaganda woodblock prints (*senso-e*) from the Sino-Japanese and Russo-Japanese wars used background imagery to convey layered meanings beyond the main heroic depictions of victory and national virtue. While these

prints primarily aimed to boost morale and celebrate Japan's military success, some artists enriched their narratives through subtle background details that offered additional commentary or symbolism, relying on viewers' cultural literacy in reading hidden meanings developed under centuries of censorship. The study categorises such works into three types: those adding supplementary information, those repeating the main story on a broader scale, and those depicting its consequences and analyses representative examples from the National Maritime Museum in Gdańsk. Through close visual and contextual analysis, the paper shows how *senso-e* blended traditional Edo-period theatrical composition with emerging Western perspectives, illustrating Japan's evolving self-image as a modern imperial power whose victories were not only national triumphs but also statements to the world.

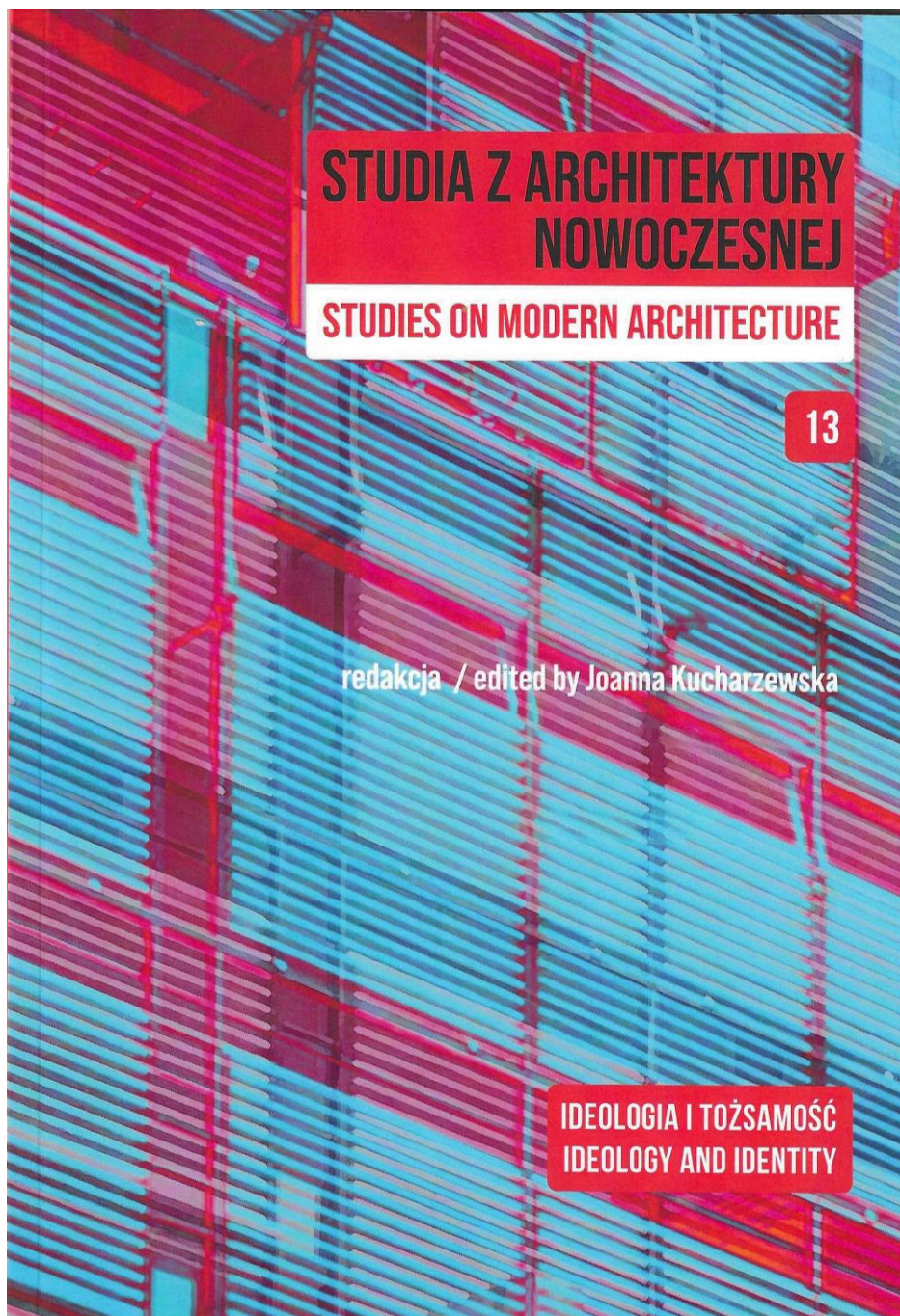
The text by Estera Żeromska explores how divine laws, sacred ritual, and the belief in the spiritual power of words, sounds, and gestures shaped the origins and evolution of traditional Japanese theatre and drama. It grounds these arts in the cosmology and worldview of Shinto, Japan's indigenous religion, emphasising that performance traditions emerged from practices meant to maintain harmony between humans, nature, and the *kami* (gods). The author argues that the history of Japanese theatre is inseparable from sacred Shinto concepts, the belief in the power of language, and the narrative practices of ancient storytellers. This long-standing interdependence explains why Japanese dramatic tradition developed in a direction fundamentally different from European theatre, prioritising a holistic performance aesthetic over a text-centred dramaturgy.

Lidia Gerc in her article provides a detailed account of the 2004 Indian Ocean tsunami and the creation of the Tsunami Museum in Banda Aceh as both a memorial and educational centre. It recounts the immense destruction caused by the 9.1-magnitude earthquake and resulting tsunami, which killed nearly 300,000 people, most in Aceh, and devastated the region's infrastructure, economy, and environment. In the aftermath, large-scale international aid and reconstruction efforts transformed Aceh, culminating in the construction of the Tsunami Museum in 2008–2009, designed by Indonesian architect Ridwan Kamil and his firm Urbane. The museum symbolises remembrance, education, and resilience, featuring emotionally charged spaces such as the dark "Lorong Tsunami", the "Space of Sorrow" memorial hall with victims' names, and exhibits documenting the tragedy and recovery. Architecturally, its wave-like form and symbolic ornamentation reflect Aceh's culture and serve as both a monument and an emergency shelter. Although criticised for its high cost and timing amid ongoing housing shortages, supporters view it

as an essential site of collective memory, international gratitude, and disaster awareness. Today, the museum stands as a central landmark of post-tsunami Aceh, integrating mourning, learning, and preparedness for future disasters.

The last article by Magdalena Furmanik-Kowalska explores how contemporary Chinese women photographers use nudity as a form of rebellion and self-expression in a society shaped by patriarchal and political constraints. Beginning with Xing Danwen's "Born with Cultural Revolution" and "I Am a Woman", it traces how artists reclaim the female body as a site of identity and memory, challenging the gender erasure of the Maoist era. Subsequent generations, including Chen Lingyang, Zhang O, Luo Yang, and Xiao Guanmu, reinterpret the nude through Chinese traditions of symbolism, calligraphy, and poetry while addressing taboos surrounding menstruation, sexuality, and self-representation. Their works transform the nude from an object of male gaze into a medium of empowerment, merging personal and cultural histories. Through these images, Chinese women artists construct new narratives of femininity: fluid, self-aware, and resistant to censorship, asserting autonomy over their bodies and identities in both local and global contexts.

Bogna Łakomska

**STUDIA Z ARCHITEKTURY
NOWOCZESNEJ**

STUDIES ON MODERN ARCHITECTURE

13

redakcja / edited by Joanna Kucharzewska

**IDEOLOGIA I TOŻSAMOŚĆ
IDEOLOGY AND IDENTITY**

POLSKI INSTYTUT STUDIÓW NAD SZTUKĄ ŚWIATA
POLISH INSTITUTE OF WORLD ART STUDIES

i | and

KATEDRA HISTORII SZTUKI NOWOCZESNEJ I POZAEUROPEJSKIEJ
DEPARTMENT OF THE HISTORY OF MODERN AND NON-EUROPEAN ART

WYDZIAŁ SZTUK PIĘKNYCH
UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU
FACULTY OF FINE ARTS
NICOLAUS COPERNICUS UNIVERSITY IN TORUN

STUDIA Z ARCHITEKTURY NOWOCZESNEJ
STUDIES ON MODERN ARCHITECTURE

TOM | VOL.
13

redakcja | edited by

Joanna Kucharzewska

komitet naukowy | academic board

Prof. dr hab. Jerzy Malinowski
Prof. dr hab. inż. arch. Piotr Marciniak
Prof. dr hab. Krzysztof Siefertski

STUDIA Z ARCHITEKTURY NOWOCZESNEJ

STUDIES ON MODERN ARCHITECTURE

redakcja / edited by **Joanna Kucharzewska**

IDEOLOGIA I TOŻSAMOŚĆ
IDEOLOGY AND IDENTITY

Recenzenci
prof. dr hab. inż. arch. Jerzy Uścińowicz
dr hab. Piotr Birecki, prof. UMK

Projekt graficzny okładki
dr hab. Filip Pręgowski, prof. UMK

Korekta streszczeń angielskich
Krzysztof Z. Cieszkowski

Redakcja techniczna
dr hab. Filip Pręgowski, prof. UMK

Opracowanie redakcyjne
Ewelina Gajewska-Jendryczka

Numer przygotowano zgodnie z nowymi zasadami językowymi,
obowiązującymi od 2026 r.

© Copyright by Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata 2025
© Copyright by Wydawnictwo Tako 2025

ISBN 978-83-66758-46-9
ISSN 2084-0713

Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata
ul. Warecka 4/6 m 10, 00-040 Warszawa
e-mail: biuro@world-art.pl
www.world-art.pl

Wydawnictwo Tako
ul. Słowackiego 71/5, 87-100 Toruń
e-mail: tako@tako.biz.pl
www.tako.biz.pl

Książkę można zamówić:
Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata: biuro@world-art.pl
Wydawnictwo Tako: www.tako.biz.pl

Spis treści

Joanna Kucharzewska Ideologia i tożsamość – wprowadzenie	7
Krzysztof Stefański „Przez kościół do zachowania polskości na Łemkowszczyźnie” – budownictwo sakralne początków XX wieku na terenach Galicji w kontekście konfliktu narodowościowo-religijnego	13
Agnieszka Januszkiewicz Współczesne przekształcenia architektury cerkwi garnizonowych wzniesionych według jednego wzorca	33
Piotr Trojnieł Analiza uwarunkowań lokalizacyjnych synagog murowanych na terenie województwa podlaskiego w XIX i XX wieku	45
Krzysztof Bizio, Adam Witek Idea komórki Le Corbusiera i jej współczesne interpretacje	71
Janusz Grycel Przestrzeń, ideologia i tożsamość: kształtowanie architektury mieszkaninowej Grodna w realiach systemu sowieckiego i w okresie po transformacji ustrojowej	105
Aleksy Łapko Ewolucja architektury mostów – wybór zagadnień	125

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Sztuk Pięknych*

ORCID 0000-0002-4560-5658

Joanna Kucharzewska*

Ideologia i tożsamość – wprowadzenie

Słowa kluczowe: architektura, XX wiek, ideologia, tożsamość

Keywords: architecture, 20 century, ideology, identity

Trzynasty tom „Studiów z Architektury Nowoczesnej” powstawał w szczególnym roku dla wielu polskich ośrodków naukowych, które obchodziły okrągłą, 80. rocznicę powstania lub reaktywowania po II wojnie światowej. Wśród nich są m.in. Uniwersytet Łódzki – wywodzący się z tradycji przedwojennego Instytutu Nauczycielskiego, Wyższej Szkoły Nauk Społecznych i Ekonomicznych oraz oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej; Uniwersytet Wrocławski, który swoimi korzeniami sięga Akademii Leopoldiny (1702), zasilony w 1945 roku kadrami z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, czy Politechnika Wrocławska wzmocniona pracownikami naukowymi Politechniki Lwowskiej. Również Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, utworzony dekretem Rady Ministrów z 24 sierpnia 1945 roku, bazował na doświadczeniach i wiedzy kadry naukowej ze Lwowa, a w znacznej mierze z Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Pamięć o założycielach ośrodków naukowych, którzy z pełną determinacją dążyli do zainicjowania badań w nowej powojennej

* Dr hab., prof. uczelni; związana z katedrą Historii Sztuki Nowoczesnej i Pozaeuropejskiej na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, redaktorka naukowa czasopisma „Studia z Architektury Nowoczesnej” od 2011 roku; członkini Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata, ICOMOS-u oraz Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków.

rzeczywistości, a także o początkach szkolnictwa wyższego w Polsce stanowiąca asumpt do refleksji nad tożsamością i skłonila do przygotowania tomu, który poprzez prezentację rezultatów badań naukowych z zakresu architektury będzie próbą uczczenia tych jubileuszy.

Dla twórców czasopisma „Studia z Architektury Nowoczesnej”, powiązanego z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu, a także Polskim Instytutem Studiów nad Sztuką Świata w Warszawie, miało też dodatkowe znaczenie, wynikające z dwudziestopięcioletniej (a zatem także jubileuszowej) współpracy obu instytucji. Warto przypomnieć, że pierwszy tom SAN ukazał się w 2000 roku wraz z utworzeniem Stowarzyszenia Sztuki Nowoczesnej przy katedrze Sztuki Nowoczesnej na Wydziale Sztuk Pięknych UMK w Toruniu. W 2011 roku Stowarzyszenie zostało przekształcone na Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata¹.

Artykuły zawarte w 13. tomie SAN są różnorodne – dotyczą architektury wyznaniowej (kościół katolickie, świątynie prawosławne i judaistyczne), mieszkaniowej, a także inżynierii budowlanej (mosty). Prezentują określoną ideologię – twórczą, wyznaniową, polityczną, i dotykają tożsamości społeczeństw – często złożonych i skomplikowanych. Szczególnie wyraziście ten problem zarysowany jest w artykule „Przez kościół do zachowania polskości na Łemkowszczyźnie” – budownictwo sakralne początków XX wieku na terenach Galicji w kontekście konfliktu narodowościowo-religijnego, w którym autor prezentuje silne dążenia narodowościowe poszczególnych grup etnicznych manifestowane realizacjami budynków świątynnych – cerkwi grekokatolickich lub kościołów rzymskokatolickich. Dodatkowym wizualnym znakiem dominacji danej grupy wyznaniowej i narodowościowej była stylistyka architektoniczna, bazująca na silnym kontraście formalnym – małe drewniane cerkwie zwieńczone kopułami współistniały z neopomańskimi i neogotyckimi kościołami obwieszającymi przynależność do zachodniego kręgu kulturowego. Jednocześnie autor wskazuje na trend architektoniczny po 1905 roku, związany z poszukiwaniem rodzimego czy „swojskiego” stylu, opierającego się na tradycyjnych motywach architektury polskiej (w tym ludowej) – tak murowanej, jak i drewnianej.

Konotacje ideowo-religijne widać także w cerkwiach garnizonowych budowanych według wypracowanego przez inż. Fiodora Wierzbickiego wzorca i finansowanych z puli wojskowej. Agnieszka Januszkiewicz podaje, że w ciągu kilkunastu lat (1901–1917) na obszarze rozciągającym się na wschód

¹ W związku z dwudziestopięcioletniem Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata powstała osobna publikacja podsumowująca zakres jego działalności oraz prezentująca spis publikacji, jakie przez te lata opracowali członkowie tej instytucji.

i południowy wschód od Polski – po Turcję i aż do Azerbejdżanu – wybudowano ponad 50 takich świątyń. Tutaj również dużą rolę, manifestującą przynależność wyznaniową, odgrywał określony zestaw detali i rozwiązań architektonicznych. Zwartą bryłą świątyń wienczyły dwie wieże z charakterystycznymi cebulastymi kopułami, występowały ceglane fryzy arkadkowe czy powtarzalne motywy łuku kosowego zwane kokosznikami. Potwierdza się zatem teza o znaczeniu warstwy formalnej w definiowaniu przynależności wyznaniowej – zarówno w jej pierwotnym przeznaczeniu, jak i we wtórnej adaptacji dla potrzeb religii katolickiej, kiedy rozdrobiony, ceramiczny detal ustępował miejsca gładko tynkowanym elewacjom, a cebulaste zwieńczenia były eliminowane lub zastępowane strzelistymi wieżami.

Również wyznawcy judaizmu posługiwali się określonym językiem formalnym w kształtowaniu bożnic i synagog, co szeroko omawiali choćby Maria i Kazimierz Piechołkowie² czy Eleonora Bergman³. Autor artykułu w SAN – Piotr Trojnieł – skupił się na *Analizie uwarunkowań lokalizacyjnych synagog murowanych na terenie województwa podlaskiego w XIX i XX wieku*. Tematem rozważań były m.in. umiejscowienie synagog w obrębie kwartału miejskiego czy dzielnicowy, orientowanie budynku, uzyskanie pozwolen na budowę, wartości, tożsamość rozumiana jako złożony zestaw cech, przekonań, wartości, doświadczeń i relacji, które tworzą spójny obraz jednostki oraz poczucie jej przynależności do grup społecznych i kulturowych, to bardzo silny impact, mogący – co bardzo często się dzieje – posługiwać się architekturą do jej wyrażenia. Architektura w imię klasycznych zasad miała być trwała (*firmitas*), użyteczna (*utilitas*) i piękna (*venustas*), ale jak pokazuje historia, stanowią także pokusę, aby wykorzystywać ją jako silny instrument do manifestowania władzy i narządzie oddziaływania na społeczeństwo. Ten aspekt podejmuje Janusz Gnycel, przedstawiając go na przykładzie architektury Grodna w realiach systemu sowieckiego i w okresie po transformacji ustrojowej.

Autorzy kolejnego artykułu – Krzysztof Bizio i Adam Witek – przenoszą czytelnika w zupełnie inny obszar tematyczny – „w stronę architektury”⁴ cor-

² M. i K. Piechołkowie, *Bramy nieba. Bożnice drewniane na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996; idem, *Bramy nieba. Bożnice murowane*, Warszawa 1999.

³ Np. E. Bergman, *Nurt mauretański w architekturze synagog Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i na początku XX wieku*, Warszawa 2004; idem, „Nie masz bóżnicy powszechnej”. *Synagogi i domy modlitwy w Warszawie od końca XVIII do początku XXI wieku*, Warszawa 2007; E. Bergman, J. Jagielski, *Zachowane synagogi i domy modlitwy w Polsce: katalog*, Żydowski Instytut Historyczny, Warszawa 1996.

⁴ Nawiązano do jednej z ważniejszych publikacji okresu modernizmu, wydanej po raz pierwszy w 1923 roku – Le Corbusier, *W stronę architektury* (tytuł oryginalny: *Vers une architecture*), tłum. T. Swoboda, Warszawa 2012.

busierowskiej, jednocześnie przekonując, że idea komórki (gospodarstwa domowego), domu jako maszyny do mieszkania, kamienicy willowej czy pięciu zasąd w architekturze odżywa i cieszy się na nowo dużym zainteresowaniem wśród współczesnych projektantów. Warto podkreślić, że to właśnie w roku wydania 13. tomu SAN mija dokładnie 100 lat od prezentacji na Międzynarodowej Wystawie Sztuk Dekoracyjnych i Nowoczesnego Przemysłu w Paryżu pawilonu L'Esprit Nouveau, który stanowił wzorcową komórkę kamienicy willowej z *Plan Voisin* Le Corbusiera. Autorzy artykułu przypominają ewolucję koncepcji „papierza modernizmu” aż do projektu marsylskiej *Unité d'habitation* (1947–1952), wpływ jego idei na modernistów europejskich (w tym polskich), a także na współczesnych projektantów. To ostatnie zagadnienie stanowi interesującą analizę układów funkcjonalno-przestrzennych wybranych współczesnych bloków mieszkalnych w Londynie, Kopenhadze, Mediolanie i in. Autorzy tekstu wskazują na bezpośrednie inspiracje twórczością Le Corbusiera i wysokie walory użytkowe mieszkań, wynikające z funkcjonalności, nasłonecznienia, ekwiwalentu zieleni w postaci balkonów i loggii.

Ostatni artykuł poświęcony został rzadko omawianemu na łamach czasopisma SAN zagadnieniu – inżynierii budowlanej. Jednak nie jest to spojrzenie czysto techniczne. Autor przekonuje, że mosty są immanentną częścią miast czy krajobrazu, cechuje je piękno konstrukcji i opraw architektonicznych, są w końcu pewnym odniesieniem, rozpoznawalnym punktem dla lokalnych społeczności, przez co budują tożsamość miejsca.

Trzynasty tom „Studiów z Architektury Nowoczesnej”, którego podtytuł brzmi *Ideologia i tożsamość*, akcentuje architekturę jako szczególnie skuteczne narzędzie wyrażania i kształtowania zbiorowych idei, przekonań oraz poczucia przynależności. Tom powstał, jak już wspomniano, w kontekście jubileuszy polskich ośrodków akademickich odbudowanych po II wojnie światowej, co sprzyja refleksji nad ciągłością tradycji, pamięcią instytucjonalną i rolą architektury w utrwalaniu tożsamości kulturowej oraz naukowej. Sama geneza czasopisma i wieloletnia współpraca środowisk badawczych jest przykładem ideowej wspólnoty opartej na wartościach poznawczych i historycznych.

Artykuły zgromadzone w tomie konsekwentnie ukazują architekturę jako nośnik ideologii – religijnej, narodowej, politycznej i społecznej. Szczególnie wyraziście problem ten ujawnia się w analizach architektury sakralnej, gdzie forma, skala i stylistyka budowli stają się narzędziem manifestowania dominacji wyznaniowej i narodowej, a także środkiem obrony lub budowania własnej tożsamości kulturowej. Zarówno kościoły, cerkwie, jak i synagogi

funkcjonują tu jako materialne znaki idei, w których detal architektoniczny i język formalny odgrywają rolę symbolicznego komunikatu.

W tomie obecna jest również refleksja nad architekturą jako instrumentem władzy i ideologicznego oddziaływania na społeczeństwo, widoczna w analizach zabudowy kształtowanej w realiach systemów totalitarnych oraz w okresach transformacji. Równocześnie idee modernistyczne, zwłaszcza myśli Le Corbusiera, przedstawione są jako trwały system wartości projektowych, który – mimo zmiany kontekstów społecznych – wciąż wpływa na współczesne rozumienie mieszkania, wspólnoty i jakości życia. Zamykający tom wątek inżynierii mostowej poszerza perspektywę, ukazując ideologię i tożsamość nie tylko w architekturze monumentalnej, lecz także w obiektach infrastrukturalnych, które poprzez swoją formę, symbolikę i zakorzenienie w krajobrazie budują tożsamość miejsca i społeczności.

Całość tomu ukazuje architekturę jako przestrzeń ścierania się idei oraz jako trwałe medium pamięci i tożsamości.

Abstract

Ideology and identity – introduction

The thirteenth volume of “Studies in Modern Architecture”, subtitled *Ideology and Identity* emphasizes architecture as a particularly effective tool for expressing and shaping collective ideas, beliefs, and a sense of belonging. The volume was conceived in the context of the anniversaries of Polish academic centers rebuilt after World War II, fostering reflection on the continuity of tradition, institutional memory, and the role of architecture in perpetuating cultural and scientific identity. The very genesis of the journal and the long-standing collaboration between research communities exemplify an ideological community based on cognitive and historical values.

The articles collected in this volume consistently portray architecture as a vehicle for ideology—religious, national, political, and social. This issue is particularly evident in analyses of sacred architecture, where the form, scale, and style of buildings become tools for manifesting religious and national dominance, as well as a means of defending or building one's own cultural identity. Here, churches, Orthodox churches, and synagogues function as material symbols of ideas, in which architectural detail and formal language serve as symbolic messages.

The volume also reflects on architecture as an instrument of power and ideological influence on society, evident in analyses of developments shaped

by totalitarian systems and periods of transformation. At the same time, modernist ideas, particularly those of Le Corbusier, are presented as a lasting system of design values that—despite changing social contexts—continue to influence contemporary understandings of housing, community, and quality of life. The closing theme of the volume, bridge engineering, broadens the perspective, revealing ideology and identity not only in monumental architecture but also in infrastructure constructions that, through their form, symbolism, and embeddedness in the landscape, construct the identity of a place and a community.

The volume as a whole presents architecture as a space for the clash of ideas and as a lasting medium for memory and identity.

**POLSKI
INSTYTUT
STUDIÓW
NAD SZTUKĄ
ŚWIATA**